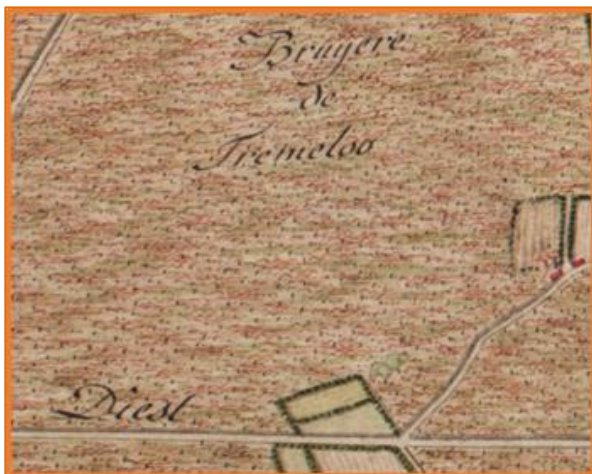

ARCHEOLOGIENOTA TREMELO – KETELBERGSTRAAT

J. CLAESEN, B. VAN GENECHTEN,
E. DIRIX, G. VERBEELLEN,
ANNELIEN SYS & N. PIL

MAART 2017

Titel

Archeologienota met ingreep in de bodem. Tremelo – Ketelbergstraat

Auteur(s)

Jan Claesen, Ben Van Genechten, Giel Verbeelen, Nathalie Pil, Evelien Dirix en Annelien Sys

Opdrachtgever

NV IPON

Projectnummer

2017C92

Plaats en datum

Kortenaken, maart 2017

Reeks en nummer

ARCHEBO rapport 2017C92

ISSN 2034-5615

© 2017 ARCHEBO bvba

ARCHEBO aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke toestemming van de opdrachtgever.

INHOUD

1	Inleiding	4
1.1	<i>Algemeen</i>	4
1.2	<i>Beschrijving onderzoeksopdracht</i>	4
1.3	<i>Doelstellingen</i>	7
1.4	<i>Onderzoeksvragen</i>	7
2	Huidige & toekomstige situatie	8
2.1	<i>Huidige situatie</i>	8
2.2	<i>Toekomstige situatie</i>	9
3	Bureauonderzoek	12
3.1	<i>Landschappelijke & bodemkundige situering</i>	12
3.2	<i>Archeologische en erfgoedkundige data</i>	20
3.3	<i>Historiek en cartografische bronnen</i>	24
3.4	<i>Archeologische verwachting</i>	32
4	Resultaten bureauonderzoek	33
4.1	<i>Algemeen</i>	33
4.2	<i>Beantwoording onderzoeksvragen</i>	33
4.3	<i>Samenvatting / assessment bureauonderzoek</i>	34
4.4	<i>Programma van maatregelen</i>	35
5	Bibliografie	36
6	Figurenlijst.....	37
7	Plannenlijst.....	38

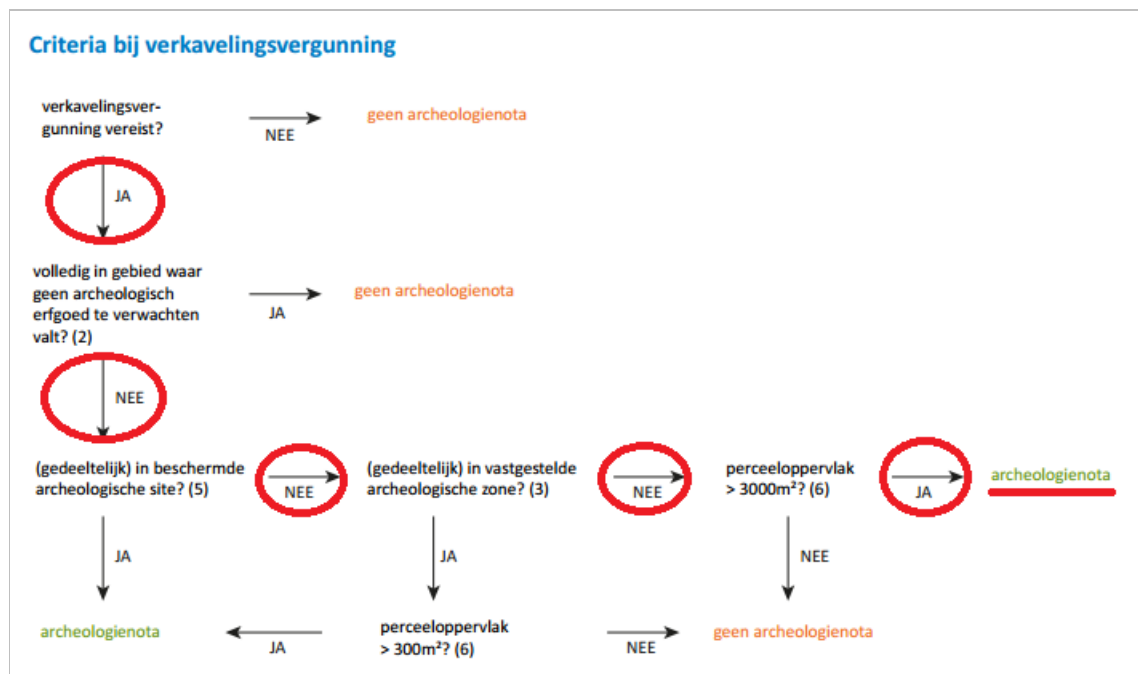
1 INLEIDING

1.1 ALGEMEEN

Bij het aanvragen van een verkavelingsvergunning kan het zijn dat het toevoegen van een archeologienota aan de aanvraag verplicht wordt gesteld. De archeologienota wordt geschreven door een erkend archeoloog en bevat de resultaten van een archeologisch vooronderzoek en een advies voor vrijgave of eventueel vervolgonderzoek.

Het toevoegen van een archeologienota aan een verkavelingsaanvraag is afhankelijk van een aantal criteria (Figuur 1):

- De totale oppervlakte van de percelen
- De oppervlakte van de geplande bodemingrepen
- De ruimtelijke bestemming van het terrein
- De ligging van het terrein binnen of buiten een archeologische zone of de site volgens de inventaris

Figuur 1: Criteria bij verkavelingsvergunningen

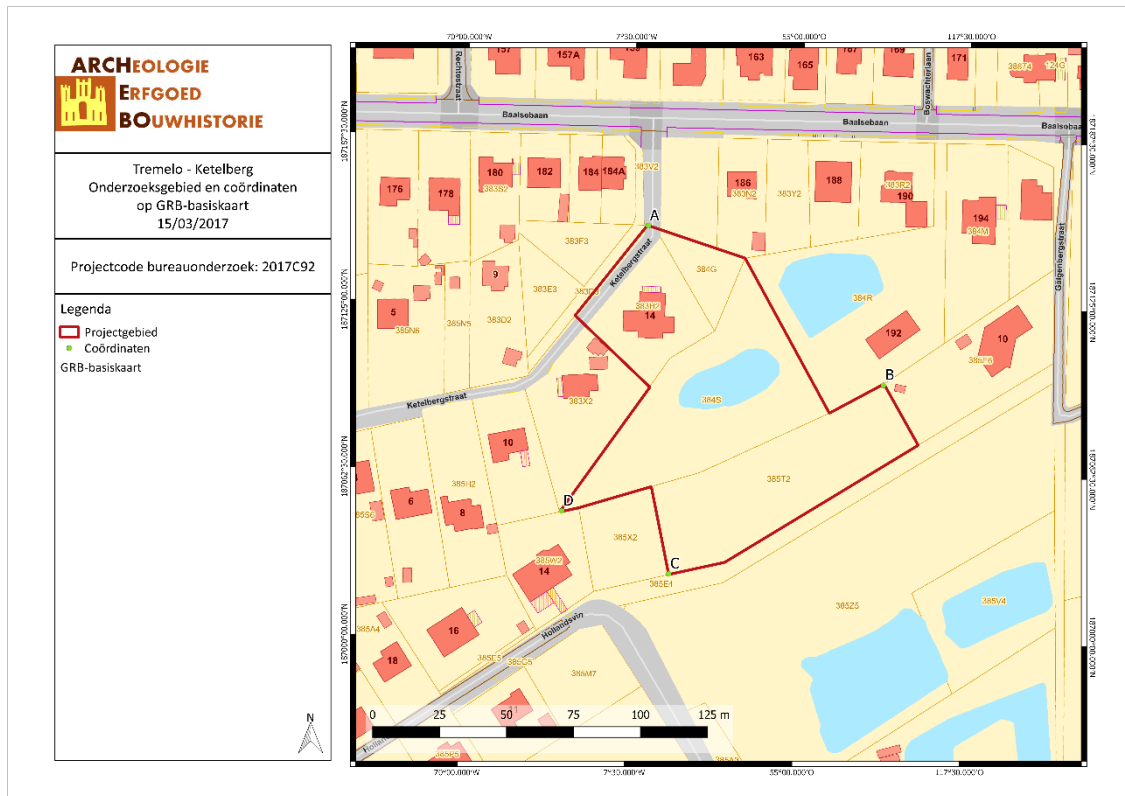
1.2 BESCHRIJVING ONDERZOEKSOPDRACHT

Naar aanleiding van een verkavelingsaanvraag heeft ARCHEBO bvba in opdracht van NV IPON een archeologienota opgemaakt voor de verkaveling “Ketelberg” te Tremelo. Op het terrein zal door NV IPON een verkaveling van 10 loten gerealiseerd worden. Voorliggende archeologienota bevat enkel een bureauonderzoek.

Aangezien de aanvraag voor een verkavelingsvergunning pas na 1 juni 2016 werd ingediend, is een archeologienota evenwel vereist, zoals vastgelegd in het Onroerenderfgoeddecreet (art. 5.4.1, 5.4.2, 5.4.8 en 5.4.9). Het bureauonderzoek werd uitgevoerd in maart 2017 onder leiding van erkend archeoloog Jan Claesen. Contactpersoon bij de opdrachtgever, NV IPON, was Natalie Van Den Bogaerde. In de onderhavige archeologienota worden de locatie van het terrein en de reeds uitgevoerde werken geanalyseerd. Deze informatie wordt samen met de resultaten van een archeologisch bureauonderzoek bestudeerd.

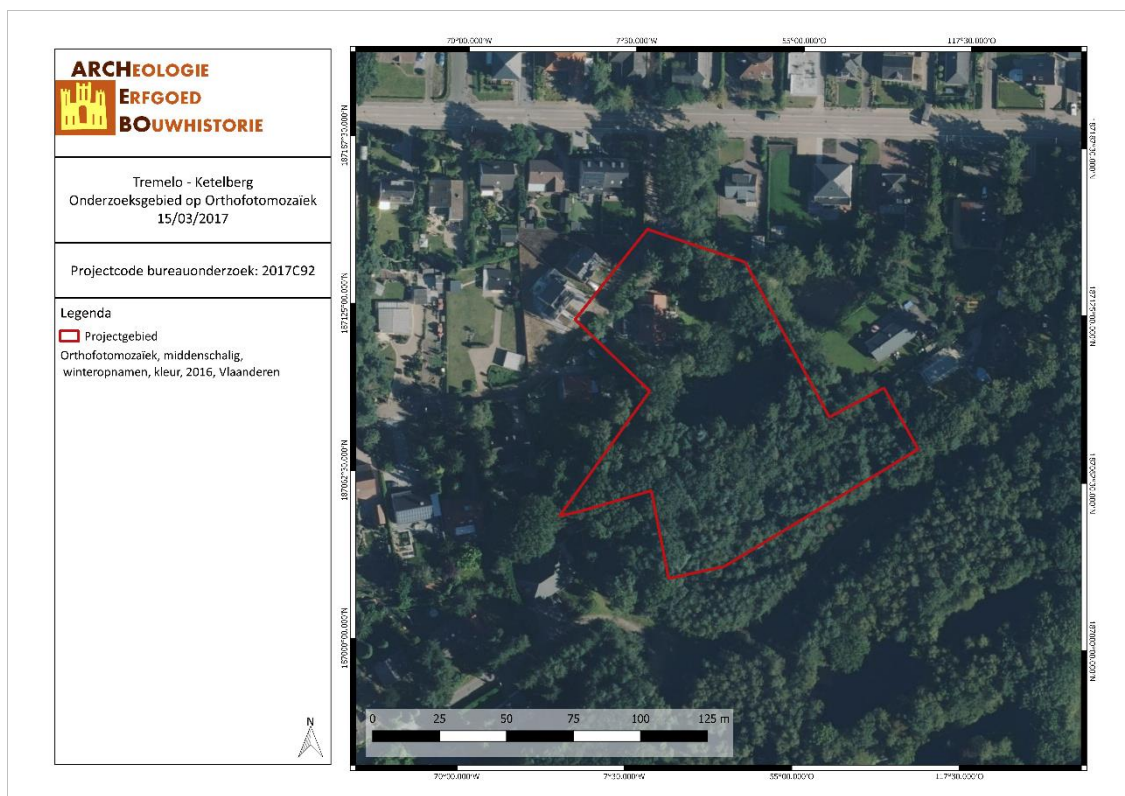
Administratieve fiche	
Naam site:	Tremelo – Ketelberg
Onderzoek:	Archeologienota met ingreep in de bodem
Ligging:	Ketelbergstraat, Baalsebaan, Galgenbergstraat, Hollandsvin
Kadaster:	Afdeling 1, sectie C: perceel 383/H2; perceel 384/G; perceel 384/S; perceel 385/T2
Coördinaten (zie hoofdstuk 1.2):	A X 175317,963
	Y 187154,387
	B X 175406,817
	Y 187096,293
	C X 175327,807
	Y 187024,528
	D X 175287,439
	Y 187047,299
Opdrachtgever:	NV IPON
Uitvoerder:	ARCHEBO bvba
Projectcode bureauonderzoek:	2017C92
Projectleiding:	Jan Claesen
Erkenningsnummer projectleiding:	OE/ERK/Archeoloog/2015/00014
Bewaarplaats archief:	ARCHEBO bvba (tijdelijk)
Grootte projectgebied:	Ca. 8 500m ²
Uitvoeringsperiode:	2017
Reden van de ingreep	Aanvraag verkavelingsvergunning voor de realisatie van 10 loten
Wetenschappelijke vraagstelling:	Het doel van deze archeologienota is een archeologische evaluatie van het terrein, de geplande werken en impact op het bodemarchief.
Termen Thesauri:	Bureauonderzoek, verstoring, ...

De onderstaande GRB-kadasterkaart en de Orthofoto tonen het onderzoeksgebied op de meest recente stadskarten en luchtfoto's (Figuur 2, Figuur 3).

TRKE/17/03/15/1 - Digitale aanmaak

Figuur 2: Situering van het onderzoeksgebied en de coördinaten op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2017)

TRKE/17/03/15/2 - Digitale aanmaak

Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied op Orthofoto (Geopunt, 2017)

1.3 DOELSTELLINGEN

In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de werken. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Onderdeel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen vernietigd worden, is een archeologisch onderzoek nodig. Er wordt een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het onderzoeksgebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied, zal de bodem onderzocht worden op gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren.

Deze archeologienota dient bekrachtigd te worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed en nadien bij de aanvraag voor de bouwvergunning gevoegd te worden.

1.3.1 Randvoorwaarden

De opdrachtgever is nog geen eigenaar van de grond. NV IPON heeft overeenkomsten tot aankoop lopen voor deze gronden. Daarenboven is er nog een pand op het perceel gelegen dat zal worden afgebroken en is het terrein bebost. Bij het ontbossen van het terrein mogen de bomen enkel gekapt worden tot op maaiveld niveau. Er mag niet ontstronkt worden tot na het archeologisch onderzoek.

1.4 ONDERZOEKSVRAGEN

Tijdens het bureauonderzoek dienen op zijn minst onderstaande vragen beantwoord te worden:

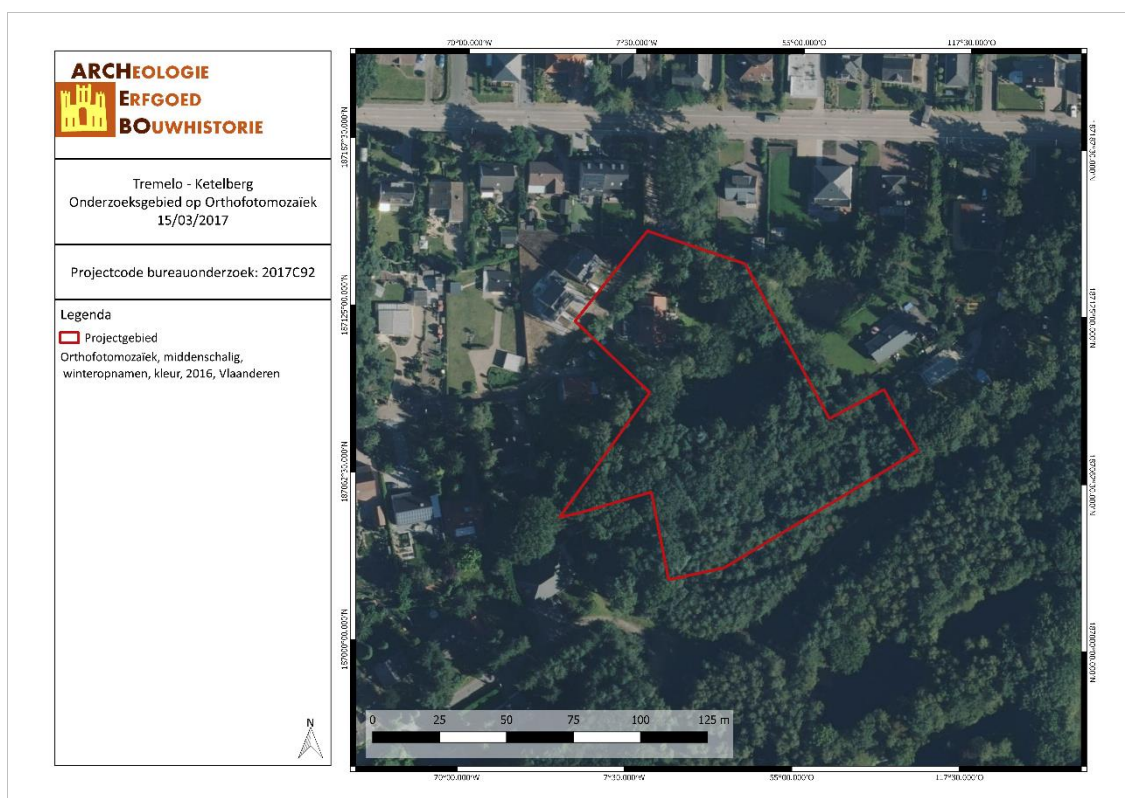
1. *Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?*
2. *Welke info is er nog te vinden over voormalige constructies op het terrein?*
3. *Welke archeologische structuren kunnen ter hoogte van het onderzoeksgebied verwacht worden op basis van een analyse van historisch kaart- en bronnenmateriaal?*
4. *In welke mate en in welke zones kan er een recente verstoring verwacht worden van archeologisch erfgoed?*

2 HUIDIGE & TOEKOMSTIGE SITUATIE

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van een plangebied van ca. 8 500 m². Zoals te zien is op de orthofoto staat er 1 pand op het projectgebied, verder is het volledige terrein bebost (Figuur 4, Figuur 5).

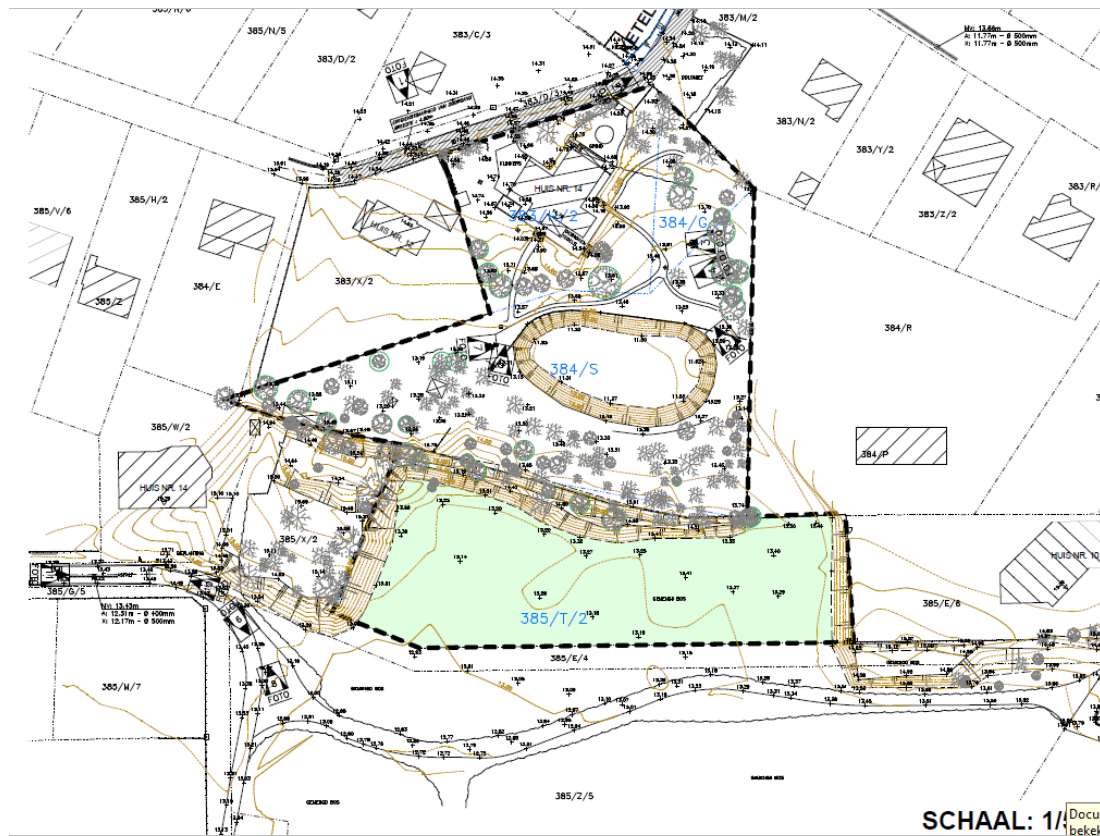
Dit pand betreft een 20ste-eeuwse woning met nutsvoorzieningen op het terrein, gelegen aan de Ketelbergstraat. Algemeen wordt aangenomen dat de funderingen van 20ste-eeuwse woning zijn geplaatst tot in de vorstvrije zone, ca. minimaal 60 cm diep. Er bestaan verschillende funderingsmethodes, zie (Figuur 6). De diepte van de funderingen variëren hierbij steeds van 60 cm tot 2 meter onder het maaiveld.¹ Hierdoor bestaat er een reële kans dat het archeologische niveau in deze zones beschadigd of vernietigd is.

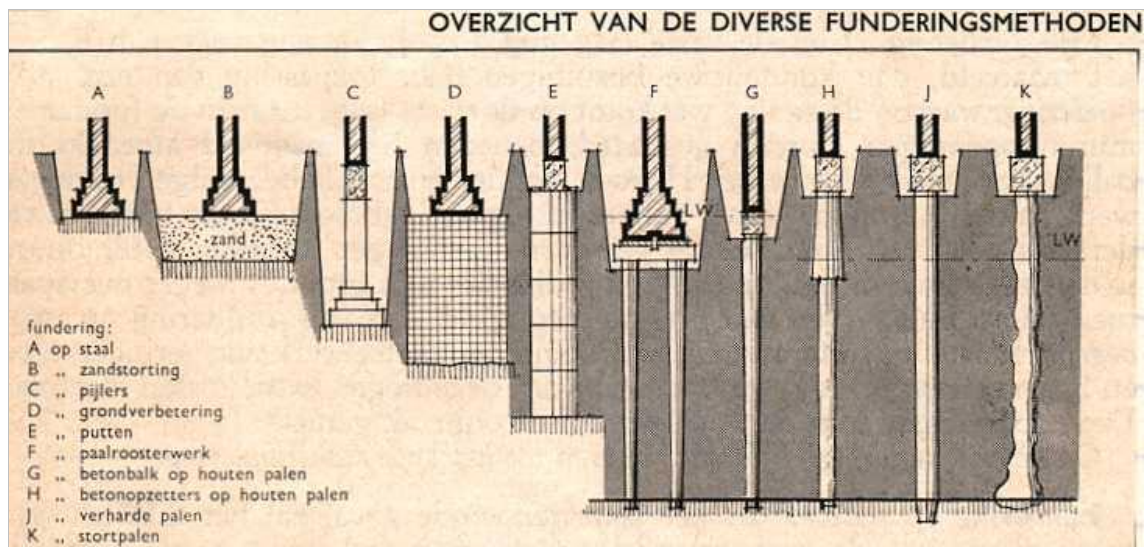
TRKE/17/03/15/3 - Digitale aanmaak

Figuur 4: Situering van het onderzoeksgebied op Orthofoto (Geopunt, 2017)

¹ "Funderingen op staal: Bouwkundig detailleren - details bouwkunde.", geraadpleegd 9 maart 2017, <https://berkela.home.xs4all.nl/skelet/skelet%20fundering%20op%20staal.html>.

Figuur 5: Weergave bestaande toestand project 'Ketelberg' (studiebureau O-Mikron, 2017)

Figuur 6: Overzicht van de diverse funderingsmethoden (berkela, 2017)

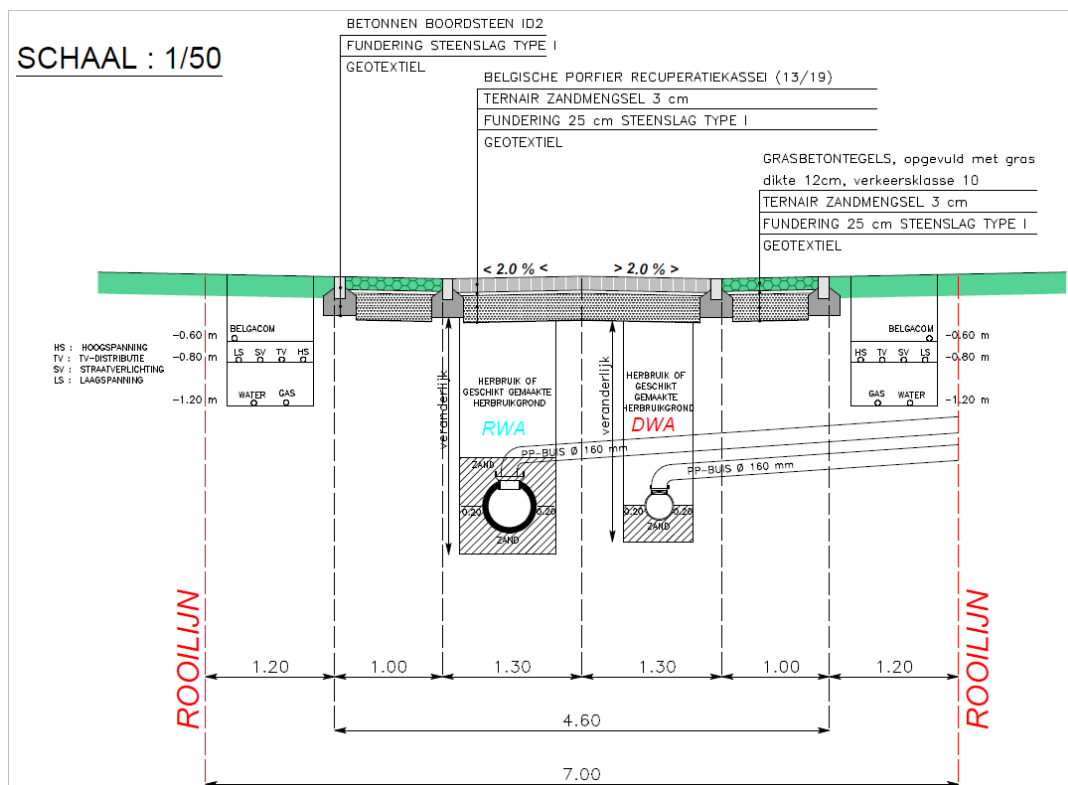
2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

Op het terrein zullen door de opdrachtgever een verkaveling van 10 panden gerealiseerd worden. De RWA en DWA worden aangelegd zoals aangeduid op het plan op (Figuur 8). Het pand, gelegen aan de Ketelbergstraat, dient afgebroken te worden.

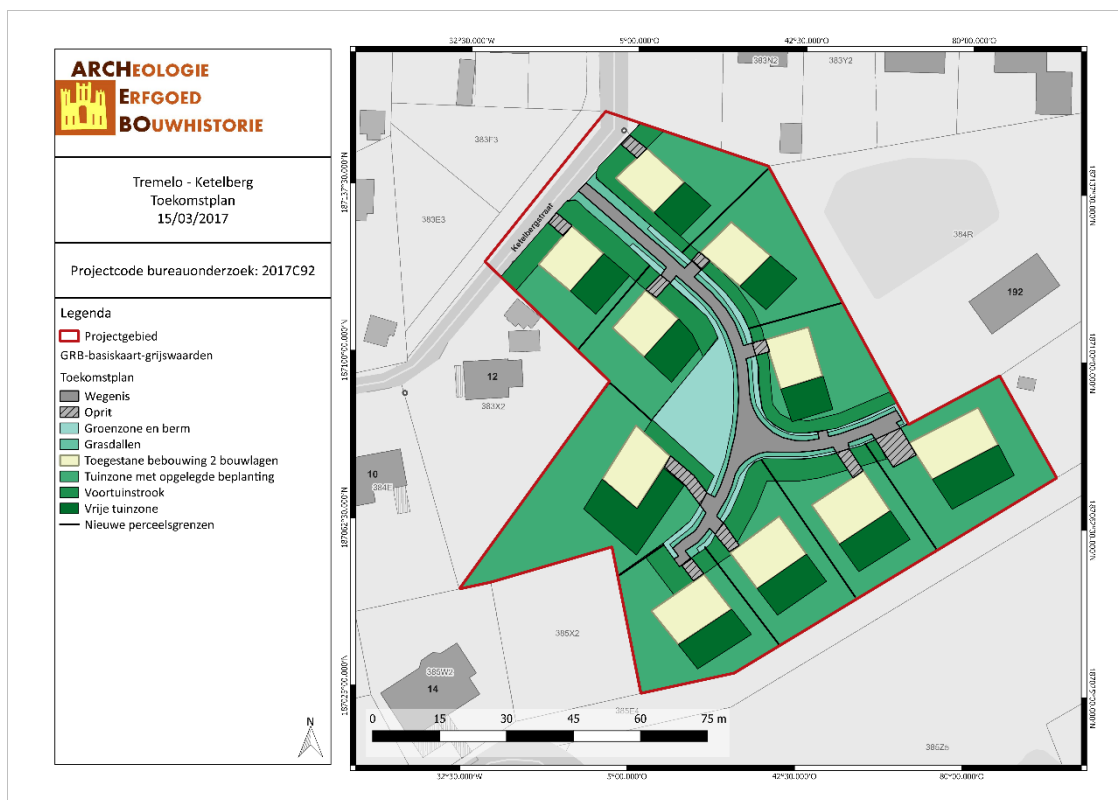
De bouw van 10 panden, alsook de wegenis- en rioleringswerken gaan gepaard met graafwerken waardoor het bodemarchief verstoord zal worden (Figuur 7, Figuur 9).

Figuur 7: Weergave verkavelingsplan 'Ketelberg' (studiebureau O-Mikron, 2017)

Figuur 8: Modeldwarsprofiel (studiebureau O-Mikron, 2017)

TRKE/17/03/16/4 - Digitale aanmaak

Figuur 9: Situering van het onderzoeksgebied op Toekomstplan (ARCHEBO bvba, 2017)

3 BUREAUONDERZOEK

Het doel van de bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

In dit hoofdstuk wordt gebruik gemaakt van alle beschikbare kaarten van het plangebied, te weten de bodemkaart, geologische kaarten, bodemerosiekaart, bodemgebruikskaart en relevante historische kaarten. De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) werd gebruikt als uitgangspunt voor de bestudering van archeologische waarden in de omgeving van het plangebied.

De gebruikte kaarten werden in georeferenciede vorm (Belge Lambert 1972) gebruikt in het programma QGIS. In dit programma werden de genoemde kaarten als lagen toegevoegd teneinde er de huidige en toekomstige situatie op te kunnen weergeven. Het plangebied werd bovendien op alle kaarten geplott op de oriëntatie op de kaarten te vergemakkelijken.

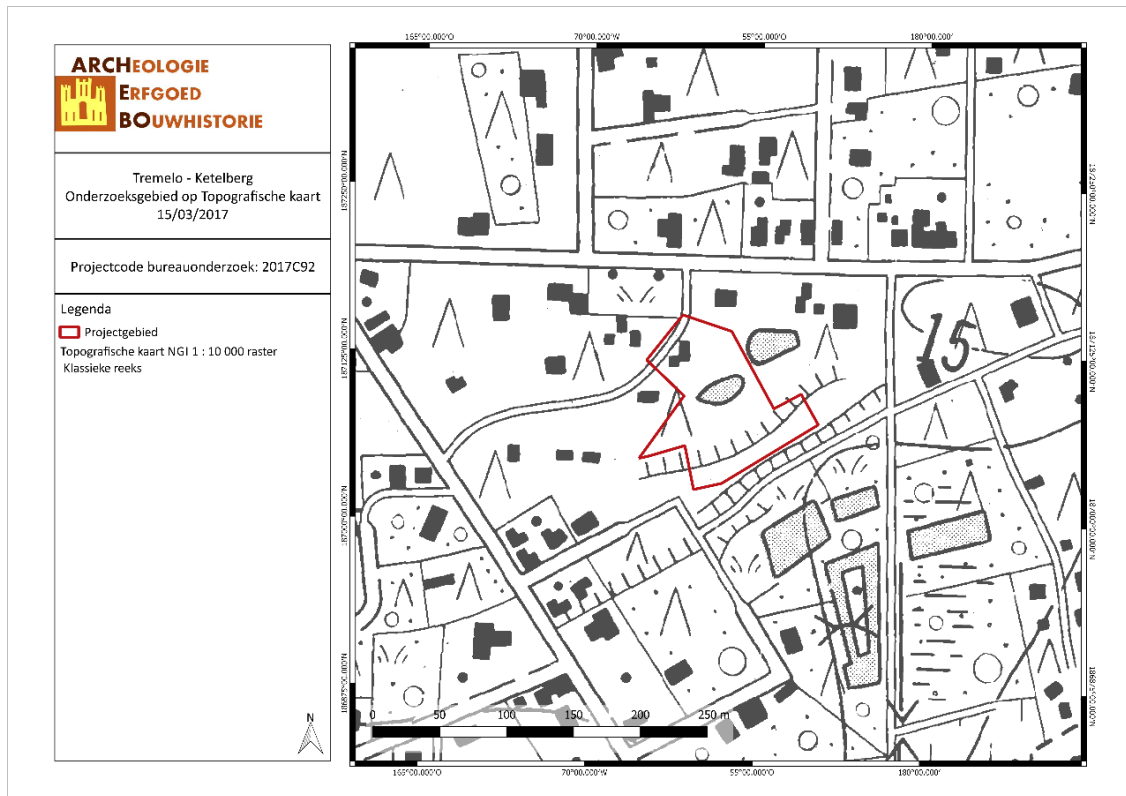
3.1 LANDSCHAPPELIJKE & BODEMKUNDIGE SITUERING

3.1.1 Topografische situering

Het projectgebied is gelegen in Tremelo. Dit gebied is gesitueerd op 7 km ten noordwesten van Aarschot, en 12 km ten noorden van Leuven. Het projectgebied wordt begrensd door de Ketelbergstraat, Baalsebaan, Galgenbergstraat en de Hollandsvin (Figuur 10).

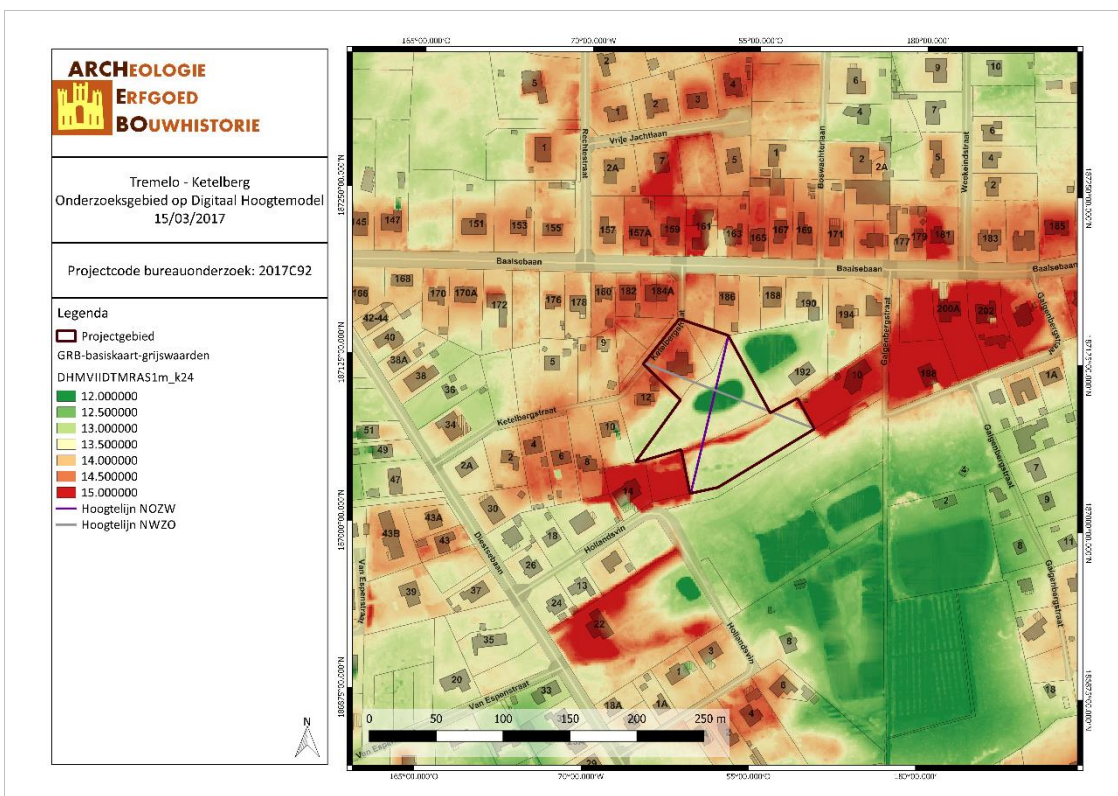
Ten noorden wordt het terrein begrensd door het perceel met nummer “Afdeling 1, Sectie C, perceel 383/M2” en “Afdeling 1, Sectie C, perceel 383/N2”, ten oosten het perceel met nummer “Afdeling 1, Sectie C, perceel 384/R”. Ten zuiden ligt het perceel met nummer “Afdeling 1, Sectie C, perceel 385/T2”, ten westen het perceel met nummer “Afdeling 1, Sectie C, perceel 385/X2” en “Afdeling 1, Sectie C, perceel 385/W2”. Ten noordwesten het perceel “Afdeling 1, Sectie C, perceel 383/X2” en de Ketelbergstraat.

Op basis van het NO-ZW georiënteerde hoogteprofiel kan men vaststellen dat het terrein tussen de 12,4 en 14,5 meter boven zeeniveau is gelegen (Figuur 11). Het NW-ZO georiënteerde hoogteprofiel duidt een hoogteverschil aan tussen de 12,3 en 14,7 meter. Beide hoogteprofielen vertonen fluctuaties (Figuur 12, Figuur 13).

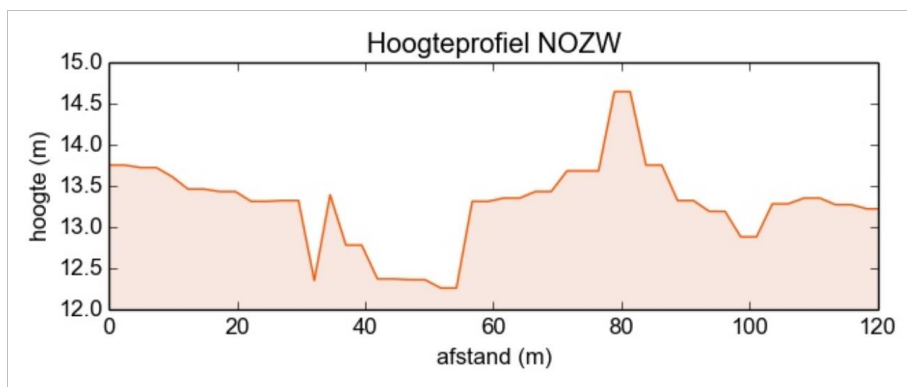
TRKE/17/03/17/5 - Digitale aanmaak

Figuur 10: Topografische kaart met situering van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2017).

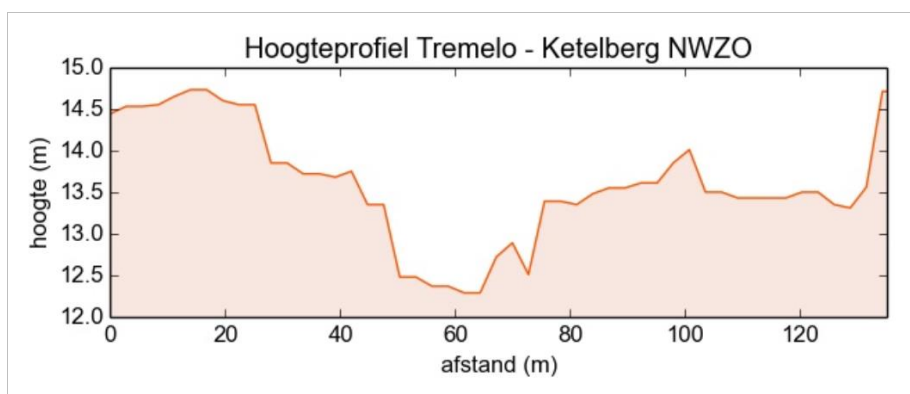

TRKE/17/03/15/6 - Digitale aanmaak

Figuur 11: Situering van het onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel (Geopunt, 2017).

Figuur 12: Hoogteprofiel doorheen het plangebied in NO-ZW richting (Geopunt, 2017).

Figuur 13: Hoogteprofiel doorheen het plangebied in NW-ZO richting (Geopunt, 2017).

3.1.2 Geologie & landschap

3.1.2.1 Fysisch geografisch

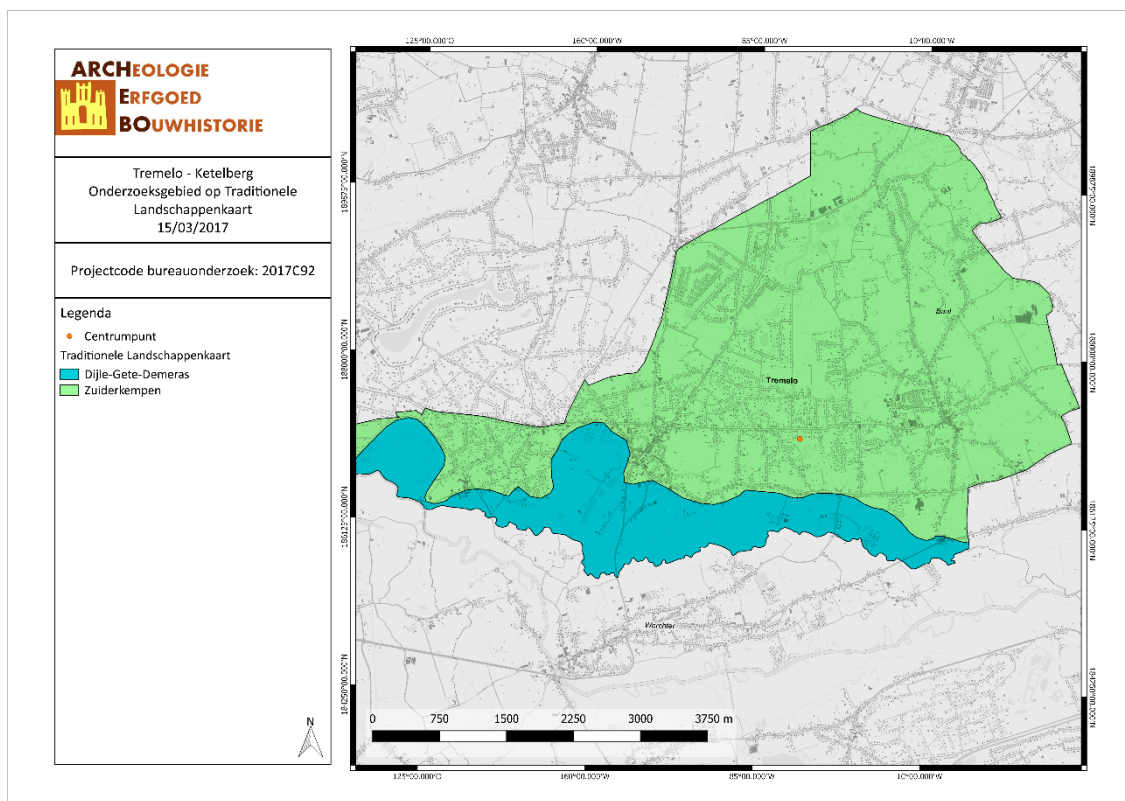
Het onderzoeksgebied ligt langs de Ketelbergstraat in Tremelo. Het onderzoeksgebied is volgens de Traditionele Landschappenkaart gekarteerd als gelegen in de Zuiderkempens, in het Land van Keerbergen (Figuur 14).

Het landschap van de Zuiderkempens wordt gekenmerkt door de vanuit de Middeleeuwen ontstaan landbouwbedrijfstype met een intensieve voederteelt voor permanent gestald rundvee. Er werd stromest geproduceerd om samen met heideplaggen, gelegd op de stalbodem, en weidemest van de schapen, de akkers van de onvruchtbare zandgronden rendabeler te maken.² In het begin van de twintigste eeuw was de regio gekenmerkt door het klassieke patroon: weilanden op de lage en vochtige stroken, op de hogere droge gronden (aanplantingen van) dennenbossen (reeds vanaf het Oostenrijks bewind) en er tussenin een zone met akkers en bewoningssites. De landbouwbedrijven waren klein en op meerdere culturen gericht. Na de Tweede Wereldoorlog zijn er een aantal grootschalige land-inrichtingsprojecten en ruilverkavelingen doorgevoerd om de landbouw een betere uitgangssituatie te bieden.

In de Zuiderkempens is het landschap ook sterk beïnvloed door een aantal grote verkeersinfrastructuurwerken waarlangs vele industrieterreinen tot ontwikkeling kwamen (zoals de aanleg van de Boudewijnautosnelweg en van het Kempens (1860-65) en het Albertkanaal (1936-39)). Langs de nieuwe, rechte verbindingswegen tussen de dorpskernen werden nieuwe tuinvijken ingeplant en verbreidde zich de lintbebouwing op een explosieve wijze.

² F. Pauwels, "Excursiegids Hageland - Kempen", 1994, s 4.4.

Op de rijkere leemgronden met graan- en klaverteelt meer naar het zuiden toe, was vooral het stromestbedrijf in zwang, het weidemestbedrijf kende zijn grootste verspreiding op de zandleemgronden. Naast de eerder open weiden en gesloten akkers vertoonde het landschap op de natste alluviale bodems meersen of beemden die als hooilanden dienst deden. Ze waren omheind door aarden wallen met takafrasteringen ('tuinen'). Vooral op steile hellingen met dagzomende glauconiet en een sterke oppervlakkige afwatering werden in de late Middeleeuwen talrijke, door hagen afgebakende wijngaarden aangelegd. In het begin van de negentiende eeuw is deze wijnbouw echter teloor gegaan. Te gevolge van schaalvergroting, mechanisatie en verlies van de energiefunctie, verdwenen de meeste intensief onderhouden houtige afsluitingen. Hierdoor verloor het landschap een deel van zijn, vooral in het noorden, gesloten karakter. Tezamen met de teloorgang van vele taluds en holle wegen, die meer in het zuidelijk deel van het Hageland voorkomen, betekende dit ook voor vele organismen een belangrijke vermindering van functionele landschappelijke connectiviteit. Half-natuurlijk landschap van bossen en heiden vinden wij nu terug op steile hellingen en getuige heuvels, een geliefkoosde vestigings- plaats voor residentiële wijken.³

TRKE/17/03/16/7 - Digitale aanmaak

Figuur 14: Ledegem aangegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Geopunt, 2017)

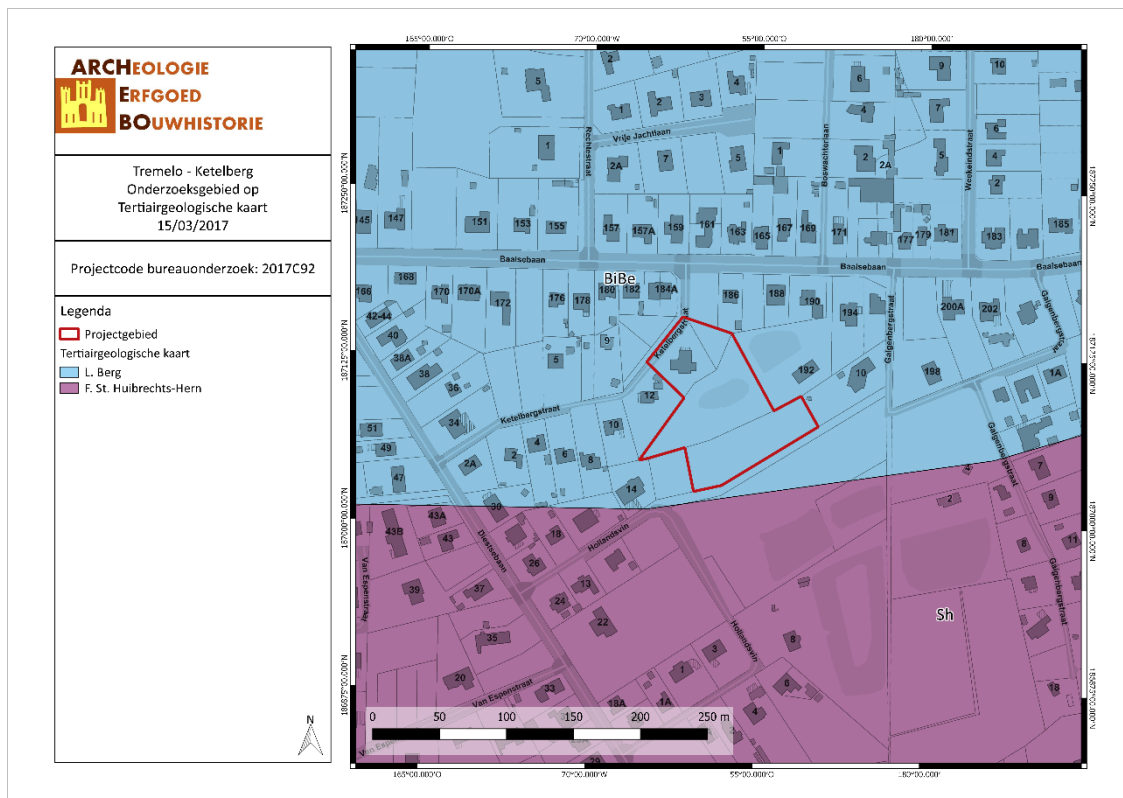
3.1.2.2 Paleogeen & neogeen (Tertiair)

Op basis van de Databank Ondergrond Vlaanderen bevindt het onderzoeksterrein zich binnen het lid Berg (Figuur 15). Deze komt voor in het Hageland, Zuid- en Midden- Limburg.⁴ Deze hoort toe tot de formatie van Bilzen en de groep van Rupel.⁵ Het voornaamste lithologische kenmerk bestaat uit zand-klei-zand. De afzettingen van Rupel zijn mariene zanden en kleien uit het Oligoceen (28,4-33,6 miljoen jaar geleden).

³ Pauwels, "Excursiegids Hageland - Kempen".

⁴ F. Gullentops en L. Wouters, "Delfstoffen in Vlaanderen", 1996, 170.

⁵ Marechal en Laga, "Lithostratigrafie van het Neogeen en Paleogeen (Tertiair) in Vlaanderen", 1988.

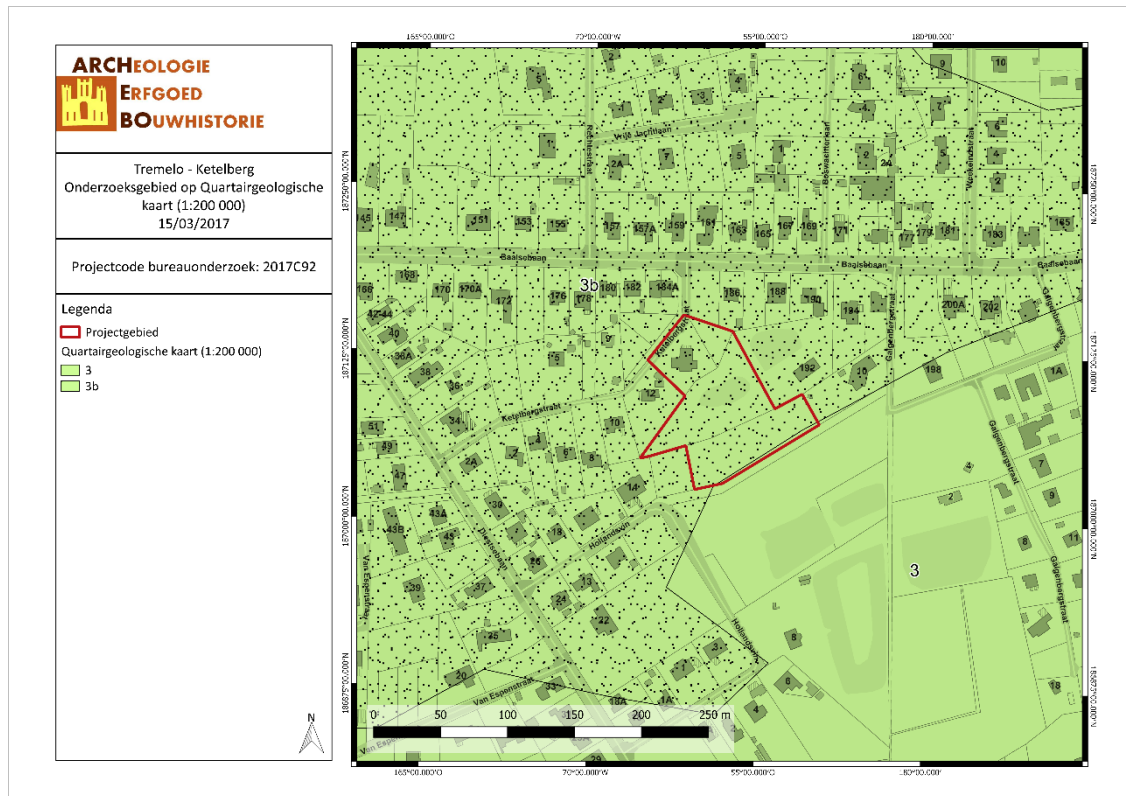

TRKE/17/03/16/8 - Digitale aanmaak

Figuur 15: Situering van het onderzoeksgebied op de Tertiairgeologische kaart (DOV, 2017).

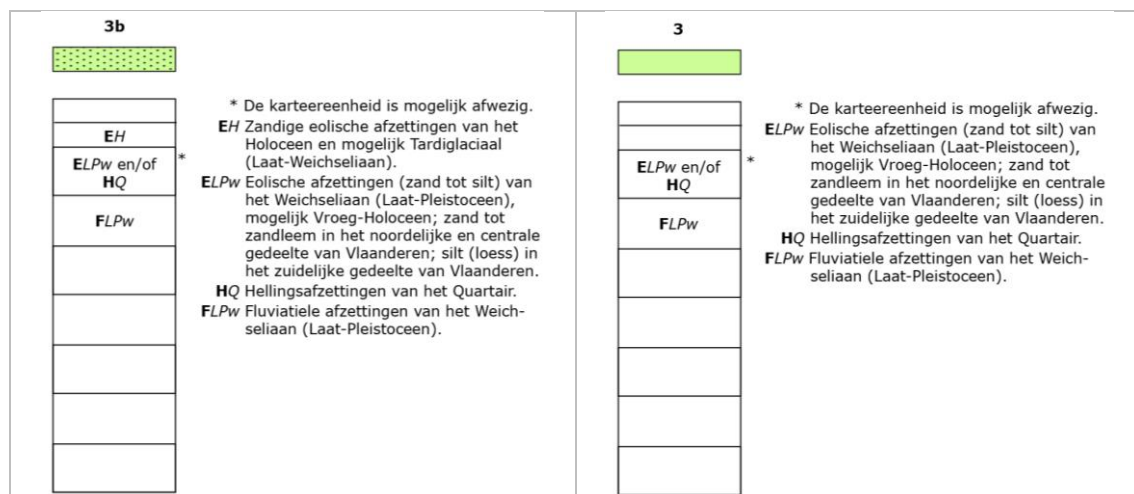
3.1.2.3 Quartair

Volgens de quartairgeologische kaart (1/200.000) bevindt het grootste deel van het onderzoeksgebied zich binnen type 3b en in mindere mate binnen type 3 (Figuur 16). Beide types worden gekenmerkt door fluviaile afzettingen van het Weichseliaan, gevolgd door hellingsafzettingen van het Quartair en daarbovenop eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan, mogelijk Vroeg-Holoceen. Het betreft zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen, silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen. Zandige eolische afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal dekken het terrein verder af. Aan de zuidelijke grens bevindt zich een smalle langwerpige zone onder type 3. Deze verschilt met de rest van het perceel door de afwezigheid van de zandige eolische afzettingen (Figuur 17).

TRKE/17/03/16/9 - Digitale aanmaak

Figuur 16: Situering van het onderzoeksgebied op de Quartairgeologische kaart 1/200.000 (DOV, 2017).

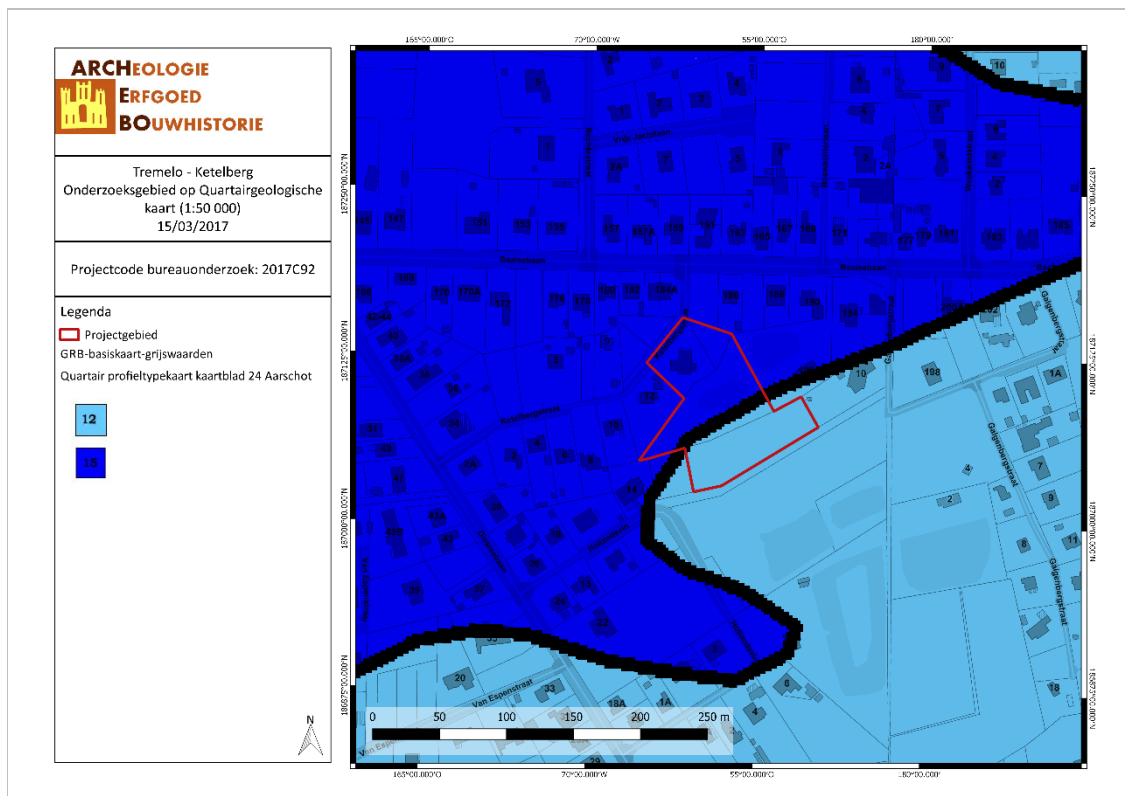
Figuur 17: Uitleg van het type 3b en 3 volgens de quartairgeologische kaart, schaal 1/200.000 (DOV, 2017).

Volgens de quartairgeologische kaart (1/50.000) bestaat het onderzoeksgebied uit type 12 en 13 (Figuur 18).

Type 12 is opgebouwd uit tertiaire afzettingen, mogelijk herwerkt aan de top, hierop liggen vlechtende rivierafzettingen, zandig (zeer fijn tot grof) van natuur met mogelijkerwijze in het basisgedeelte grind. Vervolgens vinden we zandige tot zandlemige eolische afzettingen, homogeen bovenaan, mogelijk gevolgd door een alternatie van zand- en leemlagen.

Type 13 wordt gekenmerkt door tertiaire afzettingen, mogelijk herwerkt aan de top, gevolgd door fluviale afzettingen bestaande uit zand tot grind. Vervolgens liggen er zandlemige eolische

afzettingen, homogeen bovenaan, mogelijk gevolgd door een alternatie van zand- en leemlagen (Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.).⁶

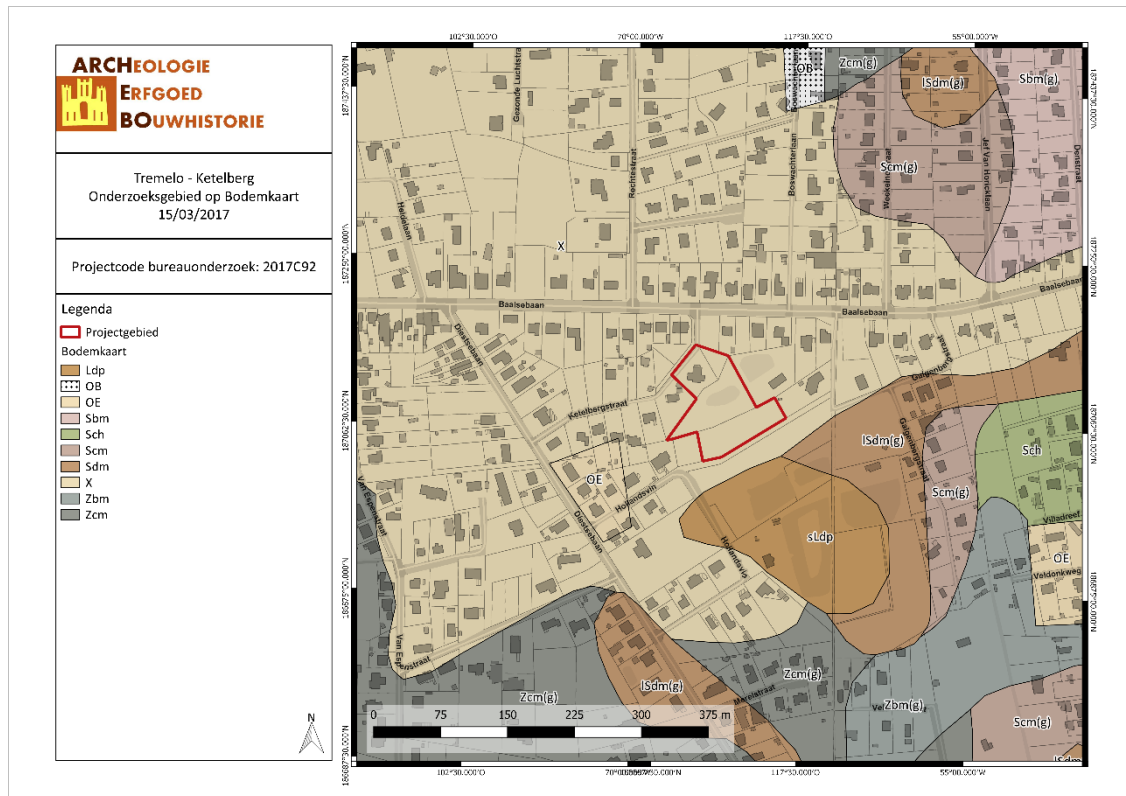
TRKE/17/03/16/10 - Digitale aanmaak

Figuur 18: Situering van het onderzoeksgebied op de Quartairgeologische kaart 1/50.000 (DOV, 2017).

3.1.2.4 Bodem, bodemkundig booronderzoek, erosie & bodemgebruik

Volgens de bodemkaart van Vlaanderen wordt het projectgebied omschreven binnen bodemtype X. Goed gedefinieerde landschappelijke eenheden worden aangeduid met één enkele hoofdletter. De samenstelling van de bodem wordt hierbij niet verder gespecificeerd, deze is dikwijls zeer complex. De letter X duidt op de aanwezigheid van landduinen (Figuur 19).

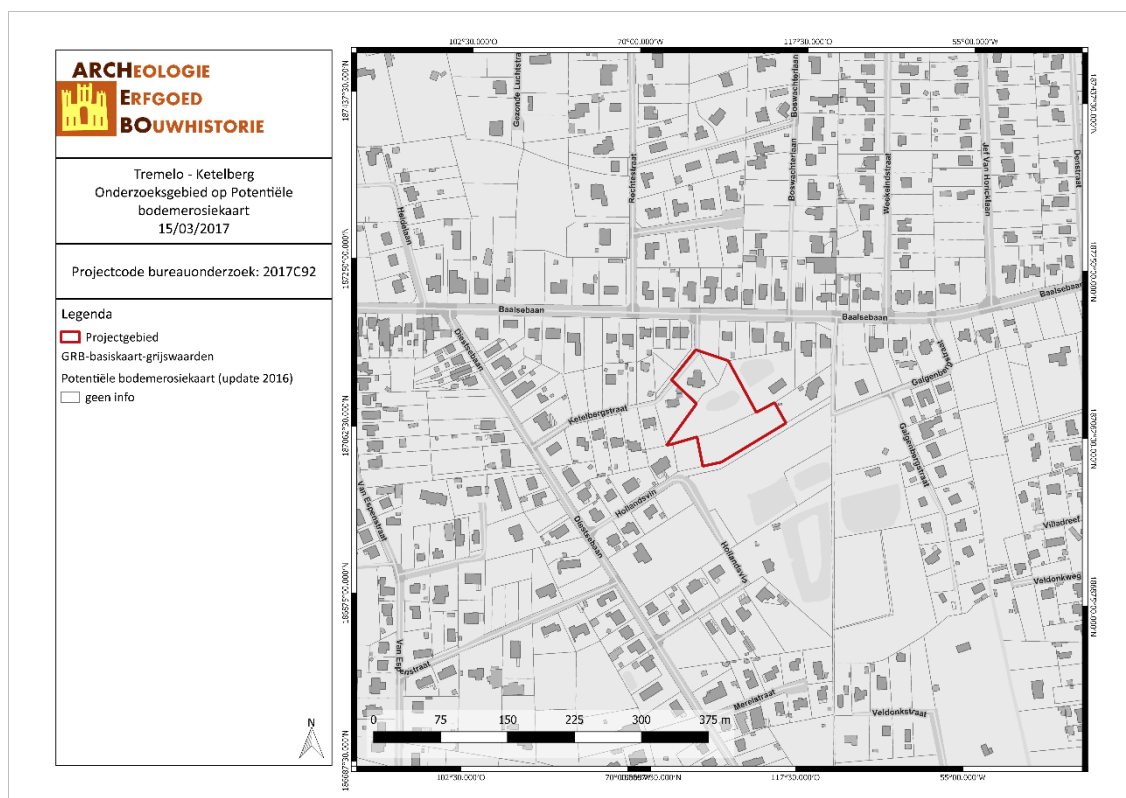
⁶ Frieda Bogemans en Marc Van Molle, "Toelichting bij de quartairgeologische kaart 24, kaartblad Aarschot", 2007.

TRKE/17/03/16/11 - Digitale aanmaak

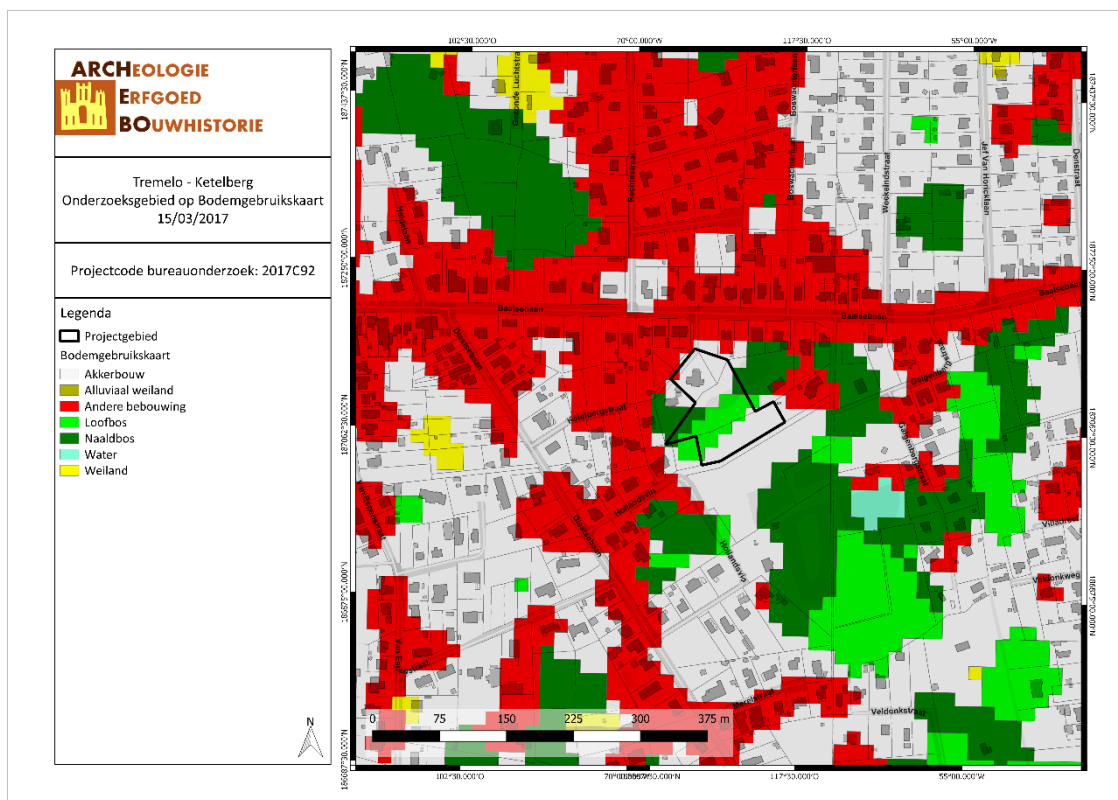
Figuur 19: Situering van het onderzoeksgebied op de bodemkaart Vlaanderen (DOV, 2017).

Voor het projectgebied is er op de potentiële bodemerosiekaart geen informatie beschikbaar (Figuur 20). Volgens de bodemgebruikkaart ligt het onderzoeksgebied gekarteerd voor akkerbouw, naald- en loofbos en in mindere mate 'andere bebouwing' (Figuur 21).

TRKE/17/03/16/12 - Digitale aanmaak

Figuur 20: Situering van het onderzoeksgebied op de potentiële bodemerosiekaart (Geopunt, 2017).

TRKE/17/03/16/13 - Digitale aanmaak

Figuur 21: Bodemgebruik in de omgeving van het plangebied volgens de bodemgebruiksk kaart (Geopunt, 2017).

3.2 ARCHEOLOGISCHE EN ERFGOEDKUNDIGE DATA

3.2.1 Centrale Archeologische Inventaris (CAI)

Binnen het plangebied zelf is er één archeologische waarde, de Hollandsvin, geregistreerd met CAI nr. 159031 (Figuur 25). De historiek van deze plaats wordt verder besproken onder het hoofdstuk 'onderzoek historische bronnen' (Hoofdstuk 3.3).

Daarnaast toont de Centrale Archeologische inventaris een vondst op 600 meter zuidwaarts van het onderzoeksgebied met CAI nr. 9697. Het betreft de Sint-Ghislenuskapel van Veldonk uit de 16de eeuw.

Binnen een straal van 1 km, ten zuiden van het project, bevindt zich de CAI locatie 3215. Het betreft de "Veldonkse Hoeve" uit de volle middeleeuwen. Dit pand is sinds 11 december 2014 vastgesteld als bouwkundig erfgoed. De Veldonkhoeve werd gesticht door de norbertijnenabdij van Middelburg die de natte gronden van hieruit omzette in cultuurland. Er werd voornamelijk ingezet op veeteelt en minder op akkerbouw. Men stichtte ook een watermolen en de brug over de Laak, ten zuidoosten van de hoeve op de weg tussen Werchter en Veldonk. In 1156 kort na de stichting droeg men de hoeve om praktische redenen over aan de Parkabdij van Heverlee. Vanaf circa de 15de eeuw zal de abdij de hoeve niet meer laten uitbaten door lekenbroeders, maar verpachten, vooral aan Mechelse beenhouwers en veehandelaars. In de 18de eeuw werd de hoeve afgebeeld als een omgrachte en grote (zo goed als) gesloten hoeve (Figuur 22).

Figuur 22: Locatie 'Veldonckse hoeve' op de Ferrariskaart (Geopunt 2017)

Op 7 maart 1734 werd op een Veldonckse hoeve Simon Wouters geboren. Hij zou later een grote rol spelen in de geschiedenis van Tremelo.⁷ De perceelsstructuur van de eigendommen van de hoeve zijn goed bewaard gebleven. Na de Franse Revolutie werd de hoeve verkocht en verder verpacht. In de 19de eeuw werd er in 1865 een vergroting geregistreerd op het kadaster waarbij de toenmalige L-vormige hoeve uitgebreid werd met een extra volume ten noorden. Bij het begin van de Eerste Wereldoorlog werd de hoeve vernield en brandde deze af, waarschijnlijk al bij de brandstichtingen door de Duitsers op 19 augustus 1914. Na de oorlog werd de hoeve heropgebouwd in 1923 naar plannen van architect Jozef Fonteyn (Figuur 23). Van de oude hoeve bleven verder geen sporen over, enkel de ringgracht en mogelijk de onderste muurdelen en funderingen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zal de hoeve een rol spelen als Duits nachtradarstation. In de buurt van de hoeve bleven van dit radarstation nog lang de funderingen van houten barakken en betonnen sokkels waarop de radarantennes draaiden bewaard. In de omgeving was eveneens een heden afgebroken bunker gelegen.

⁷ "Geschiedenis Baal - Gemeente Tremelo", geraadpleegd 16 maart 2017, <http://www.tremelo.be/product/509/geschiedenis-baal>.

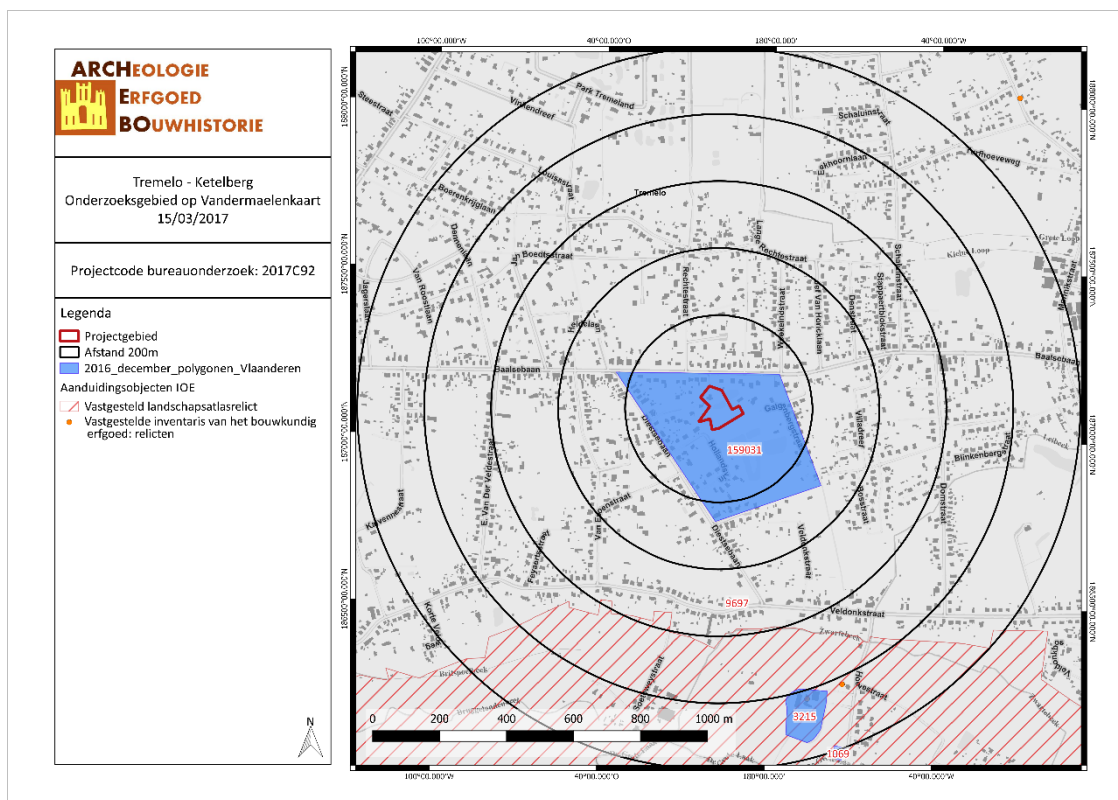
Figuur 23: Contemporaine beelden Veldonkhoeve, Hoevestraat 8 in Tremelo

Daarnaast staan eveneens houten palen geregistreerd onder CAI locatie 1069, mogelijk afkomstig van een oude houten brugconstructie, beschoeiing van de oever of voormalige molensluis (Figuur 24).

Figuur 24: Tremelo brug en molen Hollands Vin (Delcampe 2017)

CAI-Locatie	Beschrijving	Datering
159031	Hollandsvin, versterkingskamp	16de eeuw
9697	Sint-Ghislenuskapel van Veldonk	16de eeuw
3215	Veldonkse Hoeve, een alleenstaande site met walgracht	Volle middeleeuwen
1069	houten palen afkomstig van een oude houten brugconstructie, beschoeiing van de oever of voormalige molensluis	onbepaald

TRKE/17/03/16/14 - Digitale aanmaak

Figuur 25: Kaart met aanduiding van het projectgebied en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2017).

Ten zuiden van het project ligt eveneens een uitgestrekt vastgesteld landschapsatlasrelict, de Demer- en Laakvallei tussen Aarschot en Werchter.

De Demervallei heeft door de tijd heen deel uitgemaakt van het agrarisch gebied en kende diverse gebruikswijzen. Er werd, zeker vanaf de middeleeuwen, ingegrepen op de waterhuishouding zodat de gronden konden worden ontwaterd en makkelijker gebruikt voor de landbouw. Door het rechttrekken en bedijken van de Demer vanaf de 17de eeuw, namen de landbouwkundige mogelijkheden verder toe. Eind 18de en in de loop van de 19de eeuw verdwenen geleidelijk de beemden en hooilanden om omgezet te worden in akkers. Door de grote variatie in de ondergrond en ontwatering, ontstond een gevarieerd landschap met zowel akkers als wei- en hooilanden. In de loop van de 20ste eeuw werden de natste gronden beplant met populieren. Van de constante ingrepen van de mens op de waterhuishouding, zijn vele relictten bewaard.

In de valleien van de Demer en Laak zijn twee belangrijke historische hoeves gevestigd. Het gehucht Zallaken is een van de weinige landelijke gehuchten aan de rand van de Demervallei die zijn oorspronkelijke structuur grotendeels bewaard heeft. De begin 20ste-eeuwse burgerwoning met dienstgebouwen heeft bouwkundige erfgoedwaarden.

In het gebied is divers klein bouwkundig erfgoed aanwezig zoals verschillende kapellen, een tweetal herdenkingsmonumenten van de Eerste en Tweede Wereldoorlog en verschillende bruggen waaronder enkele in ijzerzandsteen en de Soldatenbrug. De stationsomgeving van Gelrode vormt een gaaf geheel van begin 20ste-eeuwse gebouwen.

De Demer en Laak werden slechts op zeer weinig plaatsen doorkruist door wegen. Tot midden 19de eeuw kon men de Laak tussen Tremelo en Werchter slechts op één plaats oversteken, aan 't Schipke. De belangrijkste brug over de Demer bevond zich bij kasteel van Rivieren, tot 1830 privébezit van de heer van Rivieren. De weg ligt hier op een dijk.

Op de Eikelberg was het gericht van de hertog van Aarschot gevestigd. De hertog van Arenberg had hier een groeve om ijzerzandsteen te winnen. In de Liedeberg is een groeve waar in de jaren 1934-1938 ijzerzandsteen werd gewonnen voor de hoogovens in Duitsland.

De valleien van de Demer en Laak hebben een hoge archeologische potentie. Vele vondsten tonen de aanwezigheid van prehistorische sites (steen- en ijzertijd) aan en op enkele plaatsen werden Romeinse en middeleeuwse vondsten gedaan. Langs de Demer waren op verschillende momenten verdedigingswerken aanwezig zoals schansen en een verdedigingstoren die thans verdwenen zijn. Nabij 't Schipke was rond 1600 een motte gelegen waarvan bovengronds geen sporen bewaard bleven.

3.3 HISTORIEK EN CARTOGRAFISCHE BRONNEN

3.3.1.1.1 Onderzoek historische bronnen

Toponymische achtergrond

Ethymologisch gezien bestaat er rond de naamgeving van Tremelo geen enkele zekerheid. Hierbij volgen verschillende mogelijkheden:

- In 1125 vinden we voor het eerst een bos "Emelo" geheten. Professor Carnoy spreekt van "Ter Emelo". Deze naam is volgens hem afkomstig van "loo" dat bos betekent. "Ter eme" zou "aan de weide" betekenen. Professor Mansion achtte het ook niet uitgesloten dat "Emme" misschien afkomstig zou kunnen zijn van een klankverschuiving van de meisjesnaam "Amma".⁸
- Eén van de vele beken die door Tremelo lopen is de Raambeek. Ze stroomt door het gehucht Bollo. Door de samentrekking van de beide namen zou de naam "Ter Ramelo" ontstaan. Door klankomzetting kan dat dan evolueren tot Tremelo.⁹
- Hout en lo zijn de oudste bestanddelen om loofbos aan te duiden. Lo duidt waarschijnlijk een open plek in een bos aan, ofwel een niet dicht bos op hogere grond.¹⁰ Zo is Tremelo ontstaan door het in 1125 vermelde 'Emelo' en later voorgevoegd 'ter'.¹¹

De percelen zijn gekend onder het toponiem Galgevin en Hollandsvin.

"Vin" is een verwijzing naar een veen of moerasgebied.

"Galge" refereert naar de aanwezigheid van een galg binnen of in de onmiddellijke omgeving van de verkaveling. Wellicht bevond de galg zich op de Galgeberg. De lijken werden meestal na verloop van tijd in halfontbonden toestand begraven in ongewijde grond. Dit gebeurde in de onmiddellijke omgeving van de galg. De kans bestaat bijgevolg dat begravingen aangetroffen worden op de percelen onderwerp van deze adviesvraag.

Het toponiem "Hollands" kan volgens historicus Jan Van Dijk in verband gebracht worden met de legerplaats van de Staatsen voor het begin van de slag van Rijmenam (1578).

Historische achtergrond

Het projectgebied bevindt zich op de rand van de historische Demer en Laakvallei en op de overgang tussen zand en zandleembodem. Dergelijke beekvalleien werden eeuwenlang op een intensieve manier

⁸ C. Wellens, *Lodewijk Scharpépad* (Antwerpen, 1960).

⁹ J. Van Leemputten, "Persoonlijke aantekeningen", z.d.

¹⁰ M. Gysseling, "Voornaamste bestanddelen van Zuidnederlandse plaatsnamen", *Naamkunde*, 1981, 75–78.

¹¹ "Naamkunde. Jaargang 19 · dbnl", geraadpleegd 16 maart 2017, http://www.dbnl.org/tekst/_naa002198701_01/_naa002198701_01_0004.php.

geëxploiteerd en kunnen heel wat waardevolle archeologische informatie bevatten. Hierbij kan gedacht worden aan sporen van veenontginning, jacht- en visvangst (bijvoorbeeld tijdelijke kampementen), ...

Tremelo was een verzameling gehuchten die kerkelijk tot 1783 en gemeentelijk tot 1837 verbonden waren met Werchter. In de vroege Middeleeuwen was Tremelo onder Werchter afhankelijk van de graven van Aarschot en de Berthouts. Tijdens de 12e eeuw kwam het gebied in handen van de hertog van Brabant. Vanaf de 13e eeuw maakte het deel uit van het rechtsgebied van de heren van Rotselaar. Op de gehuchten Veldonk, Kruis en Ninde ontstonden een aantal kapellen waar een priester op sommige dagen de mis kwam lezen. Tremelo zelf was een kleiner gehucht, ongeveer gelegen waar zich nu het dorpscentrum bevindt.

In 1489 werden zeven gehuchten van het huidige Tremelo grotendeels verwoest door de terugtrekkende Mechelaars. In 1488 komen vele Vlaamse en Brabantse steden in opstand tegen de Habsburgse keizer Maximiliaan I van Oostenrijk. In 1488 werd Maximiliaan door de Bruggelingen gedwongen een verdrag te ondertekenen dat de Vlaamse rechten zou vastleggen en Brugge meer stedelijke autonomie zou verschaffen.¹² Zodra hij buiten het bereik van de Vlamingen was gaf hij echter opdracht om de opstand in de kiem te smoren. In 1489 stond er een leger van Mechelse collaborateurs voor de muren van Aarschot. De kasseistampers kwamen naar buiten en versloegen de Mechelaars verpletterend. De Mechelaars staken bij hun terugkeer Werchter en Haacht in brand, gefrustreerd door hun mislukte aanval op Aarschot.¹³ In 1542 gebeurde hetzelfde door de krijgslieden van Maarten van Rossum en werden ook de Tremelose wijngaarden en deze uit de wijde omgeving verwoest.

De door het CAI aangeduide locatie in het projectgebied, de 'Hollandsvin', bevindt zich in een gebied die oorspronkelijk 't Holland' heette. Dit gebied strekte zich uit tot in Baal. De eerste vermelding van 't Holland in Baal dateert uit 1687, afkomstig uit de schepengriffie van Aarschot:

*'7 feb. 1687: Gestaen in. tegenwoordicheyt van schepenen der stadt en. lande van Aerschot naergenoempt Jan Coens als weduer en momboir van sijne minderiarighe kinderen, behouden van wijlen Catlijn Gebuers, sijne huysvre was, den welcken uyt crachte van wettige authorisae, bij hem geobtaineert voor meyer en. schepen. van Werchter den 10 10ber. 1686, onderth. E. Van Hamme, alhier gesien, heeft opgedraegen met wettighe Xtijdenisse. bij titule van Xcoop. een boender lants der maete onbegrepen, onder Bael, resort deser stadt gelegen, genoempt het Terwelandt, regenoten Gilis De Cock oost, d' erfghen. Anthoen Van Langendonck suyt, Carel Geens west, item seker parcheel heyde, tegens t' vs. boender lants gelegen, regenoten Anthoen Van Dijck oost, de straet noort en. **t' Hollant** west, chijnsen. t' vs. boender lants onder sijne excie. den hre. hertoghe van Aerschot.'*

Een tweede vermelding dateert uit 1739 (eveneens uit de schepengriffie van Aarschot):

*'12 apr. 1739: Op den 25en. meert 1739 hebben Guiliam Van Geel ende Catharina Vervoort, gehuysschen, vercregen tegens Hendrick De Wijngaert ende Anthoen Van Leemputten als vercrijgers tegens Cornelis Van Meerbeeck, Guiliam Vermeylen als in houwelijck met Maria Van Meerbeeck, Peeter De Wijngaert als in houwelijck met Anna Van Meerbeeck, Gillis Feyaerts als in houwelijck met Barbara Van Meerbeeck, mede Anthoen Van Leemputten als actie hebbende van Peeter Cuypers, als in houwelijck met Adriana Van Meerbeeck, seke[r] vijf sesde paerten in seker stuck landt, gemeynelijck genoemt **het Hollandt**, groot int' geheel een boinder, soo ende gelijk het selve gelegen is onder Bael, lande van Aerschot, regenoten van het selve de Werchersche Heyde ter ie., de Clijn Heyde ter ije., de Kenneheyde ter iije., Guiliam Lambeer ter iije. zijden, ende dat voor de somme van vier hondert achtennegentigh guldens wisselgelt, daerinne begrepen alle hooghen, soo ordinaire als extraordinaire, alles ingevolge de*

¹² "De opstand tegen keizer Maximiliaan en Mechelen (1488-1489) | FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw", geraadpleegd 16 maart 2017, <https://www.faronet.be/erfgoedveld/kalender/de-opstand-tegen-keizer-maximiliaan-en-mechelen-1488-1489>.

¹³ "Aarschotse Kring voor Heemkunde - uitgaven", geraadpleegd 16 maart 2017, <http://www.heemkundeaarschot.be/htm/geschiedenis.htm>.

goedenisse daer van sijnde, gepasseert voor heeren meyer ende schepenen der hoofftstadt Loven in date als boven, onderteeckent J.B. Duchateau, sris., 1739, in tertia, dienende dese voor behoorelijke acte van annotatie, actum desen 12en. april 1739.'

Volgens lokaal historicus Jan Van Dijck zou het verwijzen naar de legerplaats in 1578 van de Staatsen (de latere Hollanders onder leiding van Willem van Oranje) voor het begin van de slag Van Rijmenam tegen de Spanjaarden onder leiding van Don Juan. Het terrein, een weidse heide met vele vennen tussen Baal en Tremelo en niet zo ver van Rijmenam verwijderd, leende zich volgens Jan Van Dijck uitstekend als legerplaats.¹⁴

Op 12 mei 1837 werd Tremelo een onafhankelijke gemeente, los van Werchter.

Tremelo kende in augustus en september 1914 verschillende ingrijpende gebeurtenissen.¹⁵

Vanaf 28 augustus 1914 werd Tremelo belegerd door Duitse troepen. Ziehier een getuigenis van de pastoor van Tremelo:

*'Den 28 augustus in den morgend meende ik naar Tremeloo terug te keeren. Op het gehucht Langerechte gekomen werd ik door de parochianen gewaarschuwd dat de Duitschers in het dorp waren, alles in brand staken en als bezetenen te werk gingen.'*¹⁶

3.3.1.1.2 Historische situatie aan de hand van cartografische bronnen

Een belangrijke bron van informatie wordt geleverd door het historisch kaartmateriaal. Dit om na te gaan of er bebouwing is geweest op het terrein in historische tijden, of dat het landgebruik van het perceel is gewijzigd doorheen de tijd. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten pas vanaf de 16de eeuw of later voorhanden zijn.

Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op kaarten geen garantie dat er geen bebouwing is geweest. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijkere bouwwerken zoals kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er weinig of geen aandacht voor de burgerlijke architectuur. Pas vanaf de 19de eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kaarten. Mogelijk eerder aanwezige middeleeuwse structuren waren misschien reeds verdwenen.

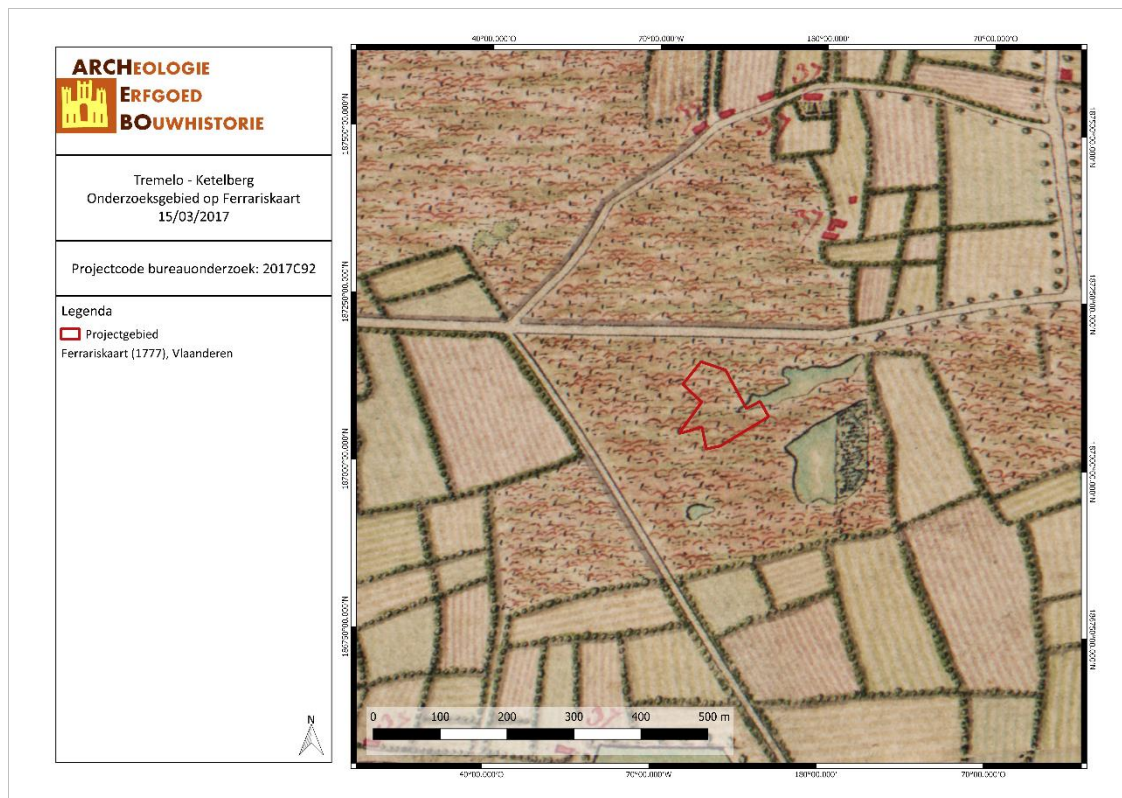
De Ferrariskaarten zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden (Figuur 26). Ze zijn opgemaakt tussen 1771 en 1778 onder leiding van veldmaarschalk Joseph de Ferraris. Het is de eerste systematische kartering van het Belgische grondgebied, hoewel soms lokale verschuivingen mogelijk zijn. Op de Ferrariskaart valt af te leiden dat het gebied onbebouwd is.¹⁷

¹⁴ "Hollandsvin in Tremelo, een straat met een geschiedenis. (Tremelo) - Het Nieuwsblad", geraadpleegd 16 maart 2017, http://www.nieuwsblad.be/cnt/blcju_20111101_002.

¹⁵ "Tremelo en Baal herdenken hun oorlogsverleden (Heist-op-den-Berg) - Gazet van Antwerpen", geraadpleegd 16 maart 2017, http://www.gva.be/cnt/dmf20140827_01234880/tremelo-en-baal-herdenken-hun-oorlogsverleden.

¹⁶ "SCHRIEK", geraadpleegd 17 maart 2017, <http://www.bloggen.be/schriek/archief.php?ID=2860264>.

¹⁷ "Geopunt Vlaanderen", geraadpleegd 17 maart 2017, <http://www.geopunt.be/>.

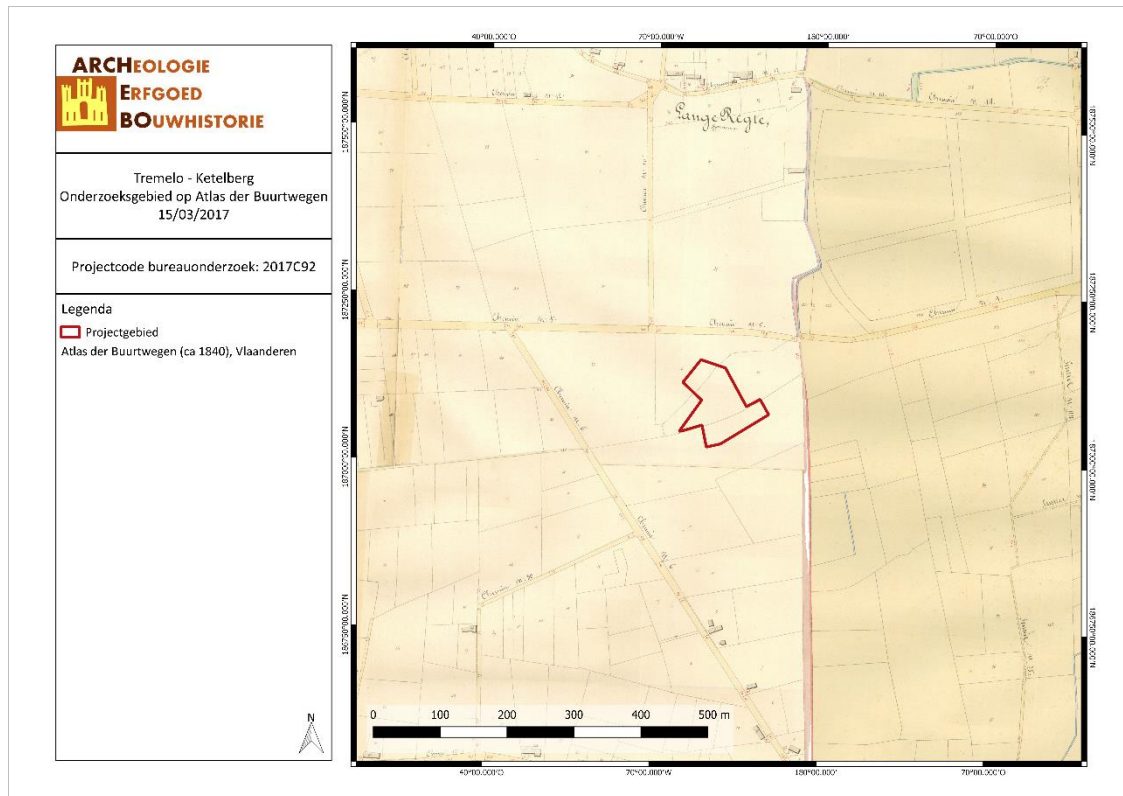

TRKE/17/03/17/15 - Digitale aanmaak

Figuur 26: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2017).

De Atlassen der Buurtwegen werden opgemaakt in uitvoering de wet van 10 april 1841 (Figuur 27). De wetgever wilde in 1841 ondubbelzinnig aanduiden welke kleine wegen een openbaar karakter hadden. Bedoeling was dus een inventarisatie te maken van alle "openbare" wegen en "private wegen met openbare erfdienstbaarheid". De atlas maakt een onderscheid in buurtwegen en voetwegen (sentiers). Voetwegen zijn smalle wegen (soms maar 1 meter breed) en de bedding behoort gewoonlijk toe aan de aangelanden. In de periode 1843-1845 werden voor alle gemeenten leggers, openbare registers, van de buurtwegen opgemaakt. Deze zijn de geschiedenis ingegaan als Atlassen der Buurtwegen. Per toenmalige gemeente werd een atlas opgemaakt, met uitzondering van een aantal stadskernen.¹⁸ Op deze kaart staat het gebied geregistreerd op de perceelnummers 41 – 40 en 12.

¹⁸ Geopunt Vlaanderen, "Atlas der Buurtwegen", geraadpleegd 2 januari 2017, <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/8264f16f-45d2-4eae-bc77-f003c7830b20>.

TRKE/17/03/17/16 - Digitale aanmaak

Figuur 27: Situering van het onderzoeksgebied op de Atlas der Buurtwegen (Geopunt, 2017).

TRKE/17/03/17/17 - Digitale aanmaak

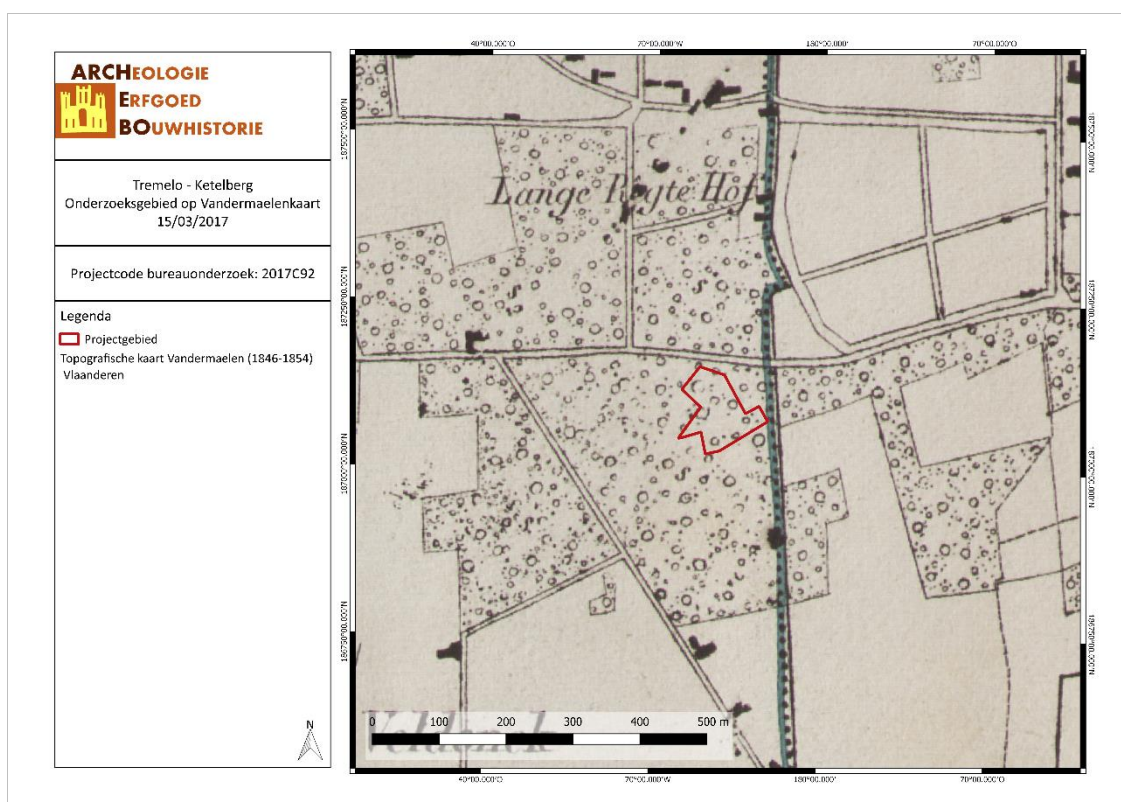
Figuur 28: Situering van het onderzoeksgebied op de Poppkaart (Geopunt, 2017).

Met de Popp-kaarten wordt de verzameling van kadasterkaarten bedoeld die in de 19de eeuw uitgegeven werd door de Brugse drukker-uitgever Philippe Chrétien Popp (1805-1879). Deze kaarten

waren een gecommmercialiseerde versie van het toenmalig kadaster van België en bevatten vele gegevens over gronden en percelen. Zij werden gedrukt in lithografie of steendruk.¹⁹

De Popp-kaart voor de gemeente Tremelo toont een ongewijzigde situatie met de gegevens van de kaart van Atlassen der Buurtwegen (Figuur 28). Op de detailkaart kregen ze evenwel andere kadastrumnummers toegekend: 383, 384 en 385b. Op de kaart zien we terrein beschreven als “Galgenvin”. Ten zuiden staat het “Hollands vin” genoteerd.

De kaarten Vandermaelen of Vandermaelenkaarten zijn een verzameling van historische kaarten van België, gemaakt door Philippe Vandermaelen (1795-1869). De Belgische overheid zag voor zichzelf geen taak weggelegd om de kadastergegevens in plannen om te zetten, maar hoopte dat anderen deze taak op zich zouden nemen. In 1836 kreeg Vandermaelen toelating om de kadastergegevens te gebruiken en in kaart te brengen. Dit resulteerde in de topografische kaart "Carte topographique de la Belgique", gemaakt tussen 1846 en 1854 op 250 folio's op schaal 1 : 20.000. Deze kaarten geven een gedetailleerd beeld van heel België en worden beschouwd als de opvolger van de Ferriskaarten uit de periode 1771-1778.²⁰ We onderscheiden op deze kaart niet meer de verschillende perceelnummers (Figuur 29). Het terrein het blijft onbebouwd met de aanwezigheid van hoogstammen. Op de topografische NGI kaart uit 1873 blijft het terrein onbebouwd (Figuur 30). Er staan hoogstammen en naaldbomen op het terrein. Er lijkt hierbij op het terrein een deel in gebruik te zijn als weide. De topografische NGI kaart uit 1939 duidt de aanwezigheid aan van een grote watervlakte, die op de latere topografische kaart NGI uit 1969 weer is verdwenen. Op de kaart uit 1939 is het projectgebied gelegen langs een weg, de huidige Ketelbergstraat (Figuur 31). Er staat dan nog geen bebouwing, op de kaart van 1969 is het gebouw wel opgetekend en op de locatie van de waterplas wordt nu een ‘drassig gebied’ weergegeven (Figuur 32). Op de topografische kaart NGI uit 1981 wordt opnieuw een kleine watervlakte weergegeven (Figuur 33).

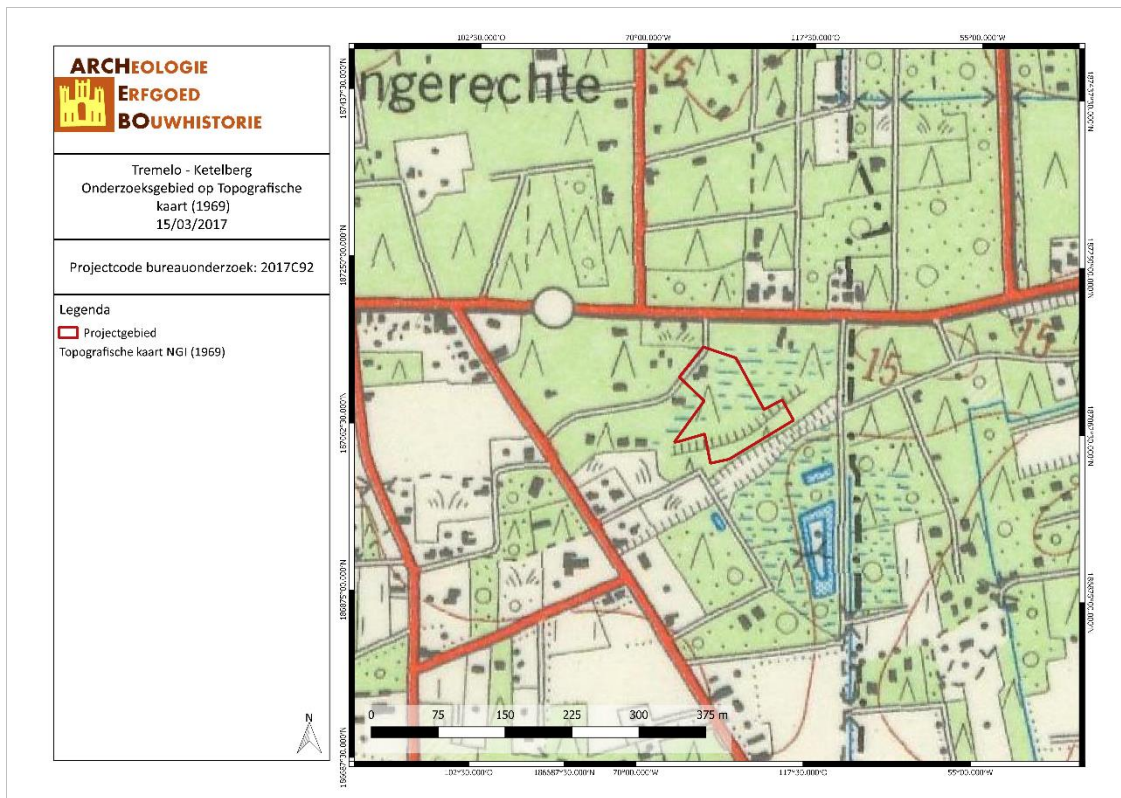

TRKE/17/03/17/18 - Digitale aanmaak

¹⁹ Wikipedia, “Popp-kaarten”, geraadpleegd 2 januari 2017, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Popp-kaarten>.

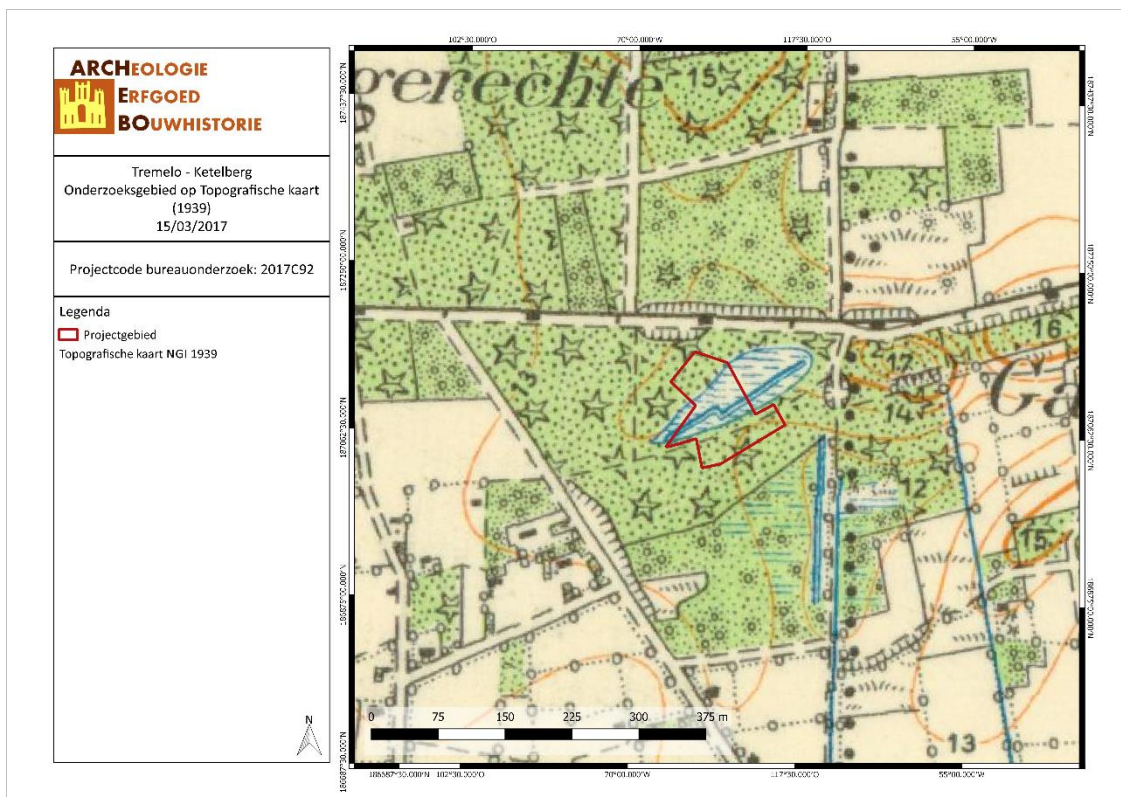
²⁰ Wikipedia, “Vandermaelenkaarten”, online encyclopedie, *Wikipedia*, geraadpleegd 7 december 2016, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Vandermaelenkaarten>.

Figuur 29: Situering van het onderzoeksgebied op de kaart van Vandermaelen (Geopunt, 2017).

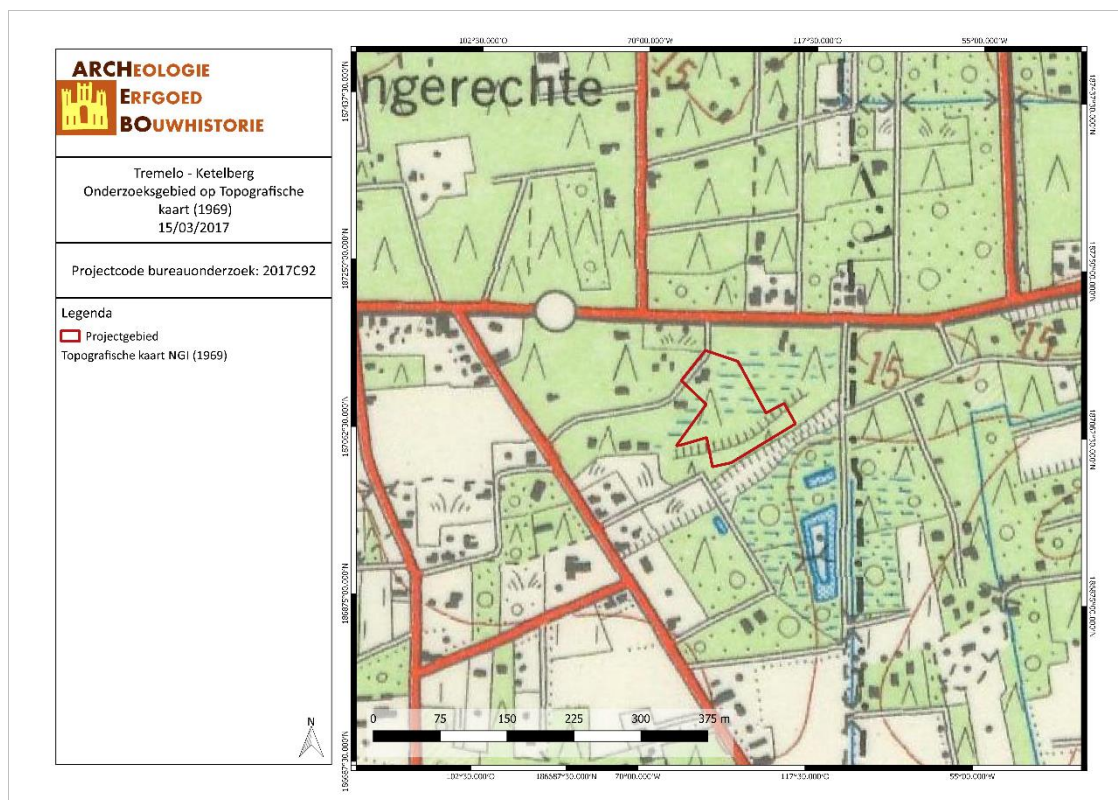
TRKE/17/03/17/19 - Digitale aanmaak

Figuur 30: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart NGI 1873 (Geopunt, 2017).

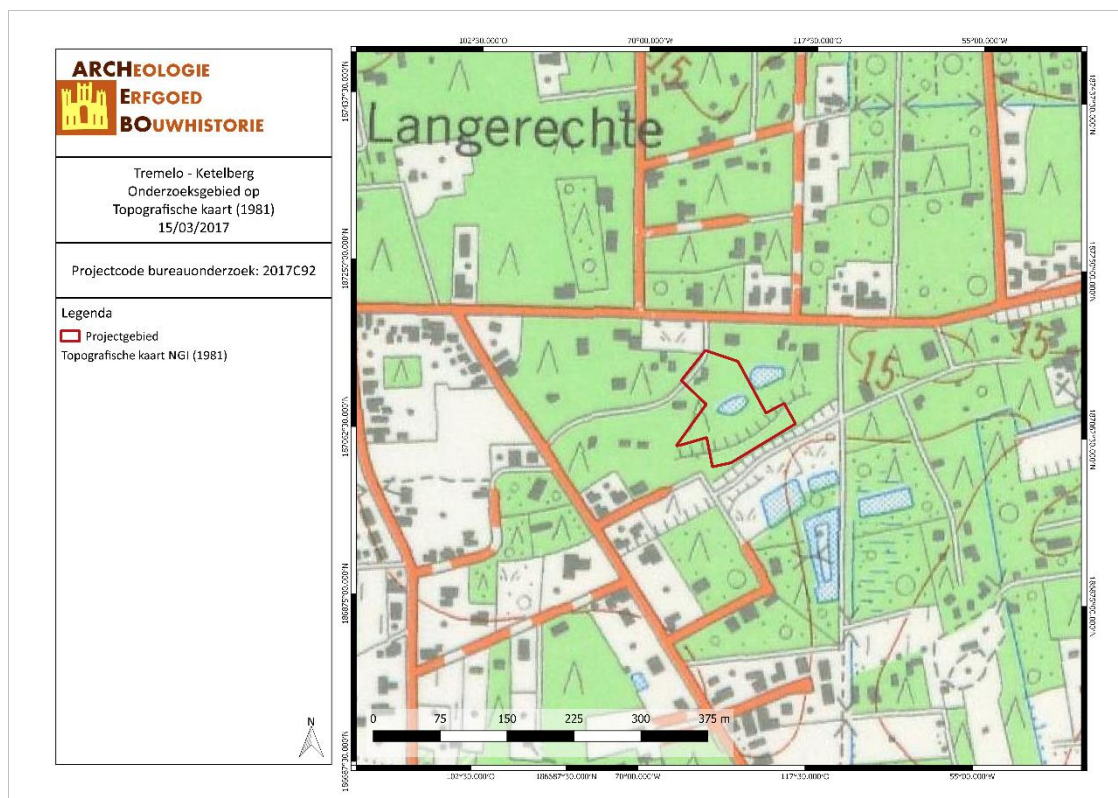
TRKE/17/03/17/20 - Digitale aanmaak

Figuur 31: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart NGI 1939 (Geopunt, 2017).

TRKE/17/03/17/21 - Digitale aanmaak

Figuur 32: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart NGI 1969 (Geopunt, 2017).

TRKE/17/03/17/22 - Digitale aanmaak

Figuur 33: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart NGI 1981 (Geopunt, 2017).

3.4 ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

Het projectgebied is gelegen in de Zuiderkempen tussen 12,3 en 14,7 meter boven zeeniveau. Het landschap kent verschillende hoogteverschillen binnen dit bereik. Het projectgebied bevindt zich op de rand van de historische Demer en Laakvallei en op de overgang tussen zand en zandleembodem. Dergelijke beekvalleien werden eeuwenlang op een intensieve manier geëxploiteerd en kunnen heel wat waardevolle archeologische informatie bevatten. Hierbij kan gedacht worden aan sporen van veenontginning, jacht- en visvangst (bijvoorbeeld tijdelijke kampementen), ... Op 1,3 km is de Raambeek gelegen, verder zijn verschillende waterplassen waarneembaar in de nabije omgeving van het onderzoeksterrein. Het vinden van steentijdsites wordt bijgevolg niet uitgesloten, ook al zijn er via de CAI geen vondsten uit deze periode.

Verschillende historische gebeurtenissen vonden plaats in de nabijheid van Tremelo, denken we hierbij aan: in 1489 brandstichtingen door de Mechelaars, na de mislukte aanval op Aarschot; in 1542 brandstichtingen door krijgslieden van Maarten van Rossum. Binnen het plangebied zelf is er wel één archeologische waarde, de Hollandsvin, geregistreerd met CAI nr. 159031. De Hollandsvin staat eveneens aangeduid op de Popp-kaart (1805-1879) ten zuiden van het onderzoeksgebied. Volgens lokaal historicus Jan Van Dijck zou het verwijzen naar de legerplaats in 1578 de van de Staatsen (de latere Hollanders onder leiding van Willem van Oranje) voor het begin van de slag Van Rijmenam tegen de Spanjaarden onder leiding van Don Juan. Het terrein, een weidse heide met vele vennen tussen Baal en Tremelo en niet zo ver van Rijmenam verwijderd, leende zich volgens Jan Van Dijck uitstekend als legerplaats. De percelen staan naast Hollandsvin eveneens gekend onder het toponiem Galgevin. Deze laatste verwijst wellicht naar de galg gelegen op de Galgeberg. Lijken werden in de onmiddellijke omgeving van de galg begraven.

De bodemkaart bestaat uit een zeer complexe samenstelling van de bodem en wordt omschreven als landduinen. De betreffende percelen werden mogelijk opgehoogd met een plaggenbodem.

Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er binnen het onderzoeksgebied geen gebouwen stonden in de 18de en 19de eeuw. Mogelijk was dit wel het geval in voorgaande periode(s). Vanaf de 20ste eeuw is er een bouwstructuur aanwezig op het perceel gelegen aan de Ketelbergstraat. De rest van het onderzoeksproject heeft vermoedelijk geen verstoringen gekend, waardoor het archeologische niveau voor het gros van de site vermoedelijk bewaard zal zijn.

4 RESULTATEN BUREAUONDERZOEK

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het bureauonderzoek samengevat en geanalyseerd. Deze analyse leidt tot een advies voor een eventueel vervolgonderzoek of voor een vrijgave van het terrein. Dit advies dient bekrachtigd te worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed.

4.1 ALGEMEEN

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige aanvraag heeft ARCHEBO bvba in opdracht van NV IPON een bureauonderzoek uitgevoerd. NV IPON heeft een aanvraag geformuleerd tot een verkavelingsvergunning voor de realisatie van 10 loten. Deze realisatie gaat gepaard met graafwerken waardoor het bodemarchief verstoord zal worden.

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat het onderzoeksgebied deels verstoord is bij de constructie van de 20ste -eeuwse woning en de aanwezigheid van een watervlakte. De rest van het perceel bleef vanaf de 18de eeuw onbebouwd. *In situ* bewaring van het archeologisch erfgoed is in dit geval enkel een optie afhankelijk van de diepte van de sporen.

4.2 BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

Het doel van dit bureauonderzoek was een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij kunnen volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

1. *Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?*

Historische gegevens werden door middel van bronnenonderzoek en cartografisch onderzoek verworven.

Uit cartografisch onderzoek is gebleken dat het onderzoeksgebied deels verstoord is bij de constructie van de 20ste eeuwse woning en de aanwezigheid van een watervlakte. De rest van het perceel bleef vanaf de 18de eeuw onbebouwd. *In situ* bewaring van het archeologisch erfgoed is in dit geval enkel een optie afhankelijk van de diepte van de sporen.

Verder historische bronnen leverden tevens aanwijzing op voor de vroegere periodes. Er kunnen mogelijk restanten worden gevonden betreffende een legerplaats uit de 1578 van de Staatsen (de latere Hollanders onder leiding van Willem van Oranje) voor het begin van de slag Van Rijenam tegen de Spanjaarden onder leiding van Don Juan.

Het projectgebied bevindt zich op de rand van de historische Demer en Laakvallei en op de overgang tussen zand en zandleembodem. Dergelijke beekvalleien werden eeuwenlang op een intensieve manier geëxploiteerd en kunnen heel wat waardevolle archeologische informatie bevatten. Hierbij kan gedacht worden aan sporen van veenontginning, jacht- en visvangst (bijvoorbeeld tijdelijke kampementen), ...

Tremelo heeft in de maanden augustus en september 1914 veel schade geleden door brandstichtingen van de Duitsers. Exacte gegevens over kampementen of veldslagen zijn evenwel niet beschikbaar.

2. *Welke info valt er te vinden over de voormalige constructies op het terrein?*

Aan de hand van de het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er binnen het onderzoeksgebied geen gebouwen stonden van de 18de tot de 20ste eeuw. Mogelijk was het gebied wel bebouwd in vroegere periodes. Op het kaartmateriaal is duidelijk dat het gebied gelegen in een nat gebied.

3. *Welke archeologische structuren kunnen ter hoogte van het onderzoeksgebied verwacht worden op basis van een analyse van het historische kaart- en bronnenmateriaal?*

Op basis van de historische bronnen en kaarten kan geen uitsluitsel gemaakt worden in de te verwachten structuren.

4. *In welke mate en in welke zones kan er een recente verstoring verwacht worden van archeologisch erfgoed?*

Ter hoogte van de 20ste -eeuwse bebouwing is er verstoring van de bodem en het bodemarchief te verwachten. Andere verstoringen in het verleden zijn niet in kaart te brengen. De minste verstoringen kunnen verwacht worden in het tot nu onverstoorde groene zone in de zuidoostelijke hoek van het perceel.

4.3 SAMENVATTING / ASSESSMENT BUREAUONDERZOEK

In deze samenvatting wordt een kort overzicht gegeven van de werkwijze van het bureauonderzoek en de belangrijkste conclusies. Bovendien wordt een afweging gemaakt van de noodzaak voor verder vooronderzoek voor de locatie.

4.3.1.1.1 *Samenvatting voor een gespecialiseerd publiek*

Op het terrein zal door de opdrachtgever, NV IPON, een aanvraag voor een verkavelingsvergunning geformuleerd worden voor de realisatie van 10 loten. De werken bestaan uit de afbraak van een bestaande 20ste -eeuwse woning en de bouw van 10 woningen en de aanleg van een verharde weg.

Het onderzoeksgebied ligt in de Zuiderkempen, dit landschap wordt gekenmerkt door de vanuit de Middeleeuwen ontstaan landbouwbedrijfstype met een intensieve voederteelt voor permanent gestald rundvee. Stromest en weidemest werden gebruikt om onvruchtbare zandgronden rendabeler te maken.

Binnen het plangebied bevindt zich een archeologische waarde met de CAI nr. 159031. Het betreft de Hollandsvin. Deze plaats kan volgens historicus Jan Van Dijck in verband gebracht worden met de legerplaats van de Staatsen voor het begin van de slag van Rijmenam (1578). De percelen zijn naast het toponiem Hollandsvin eveneens gekend onder het toponiem Galgevin, wat wellicht verwijst naar de galg gelegen op de Galgeberg. Lijken werden in de onmiddellijke omgeving van de galg begraven. Tremelo kende een bewogen periode tijdens WO I, in augustus en september 1914. Specifieke locaties van loopgraven konden evenwel niet gesitueerd worden.

Aan de hand van de het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er binnen het onderzoeksgebied geen gebouwen stonden vanaf de 17de tot de 20ste eeuw. In de 20ste eeuw werd een pand gebouwd op het perceel aan de Ketelbergstraat.

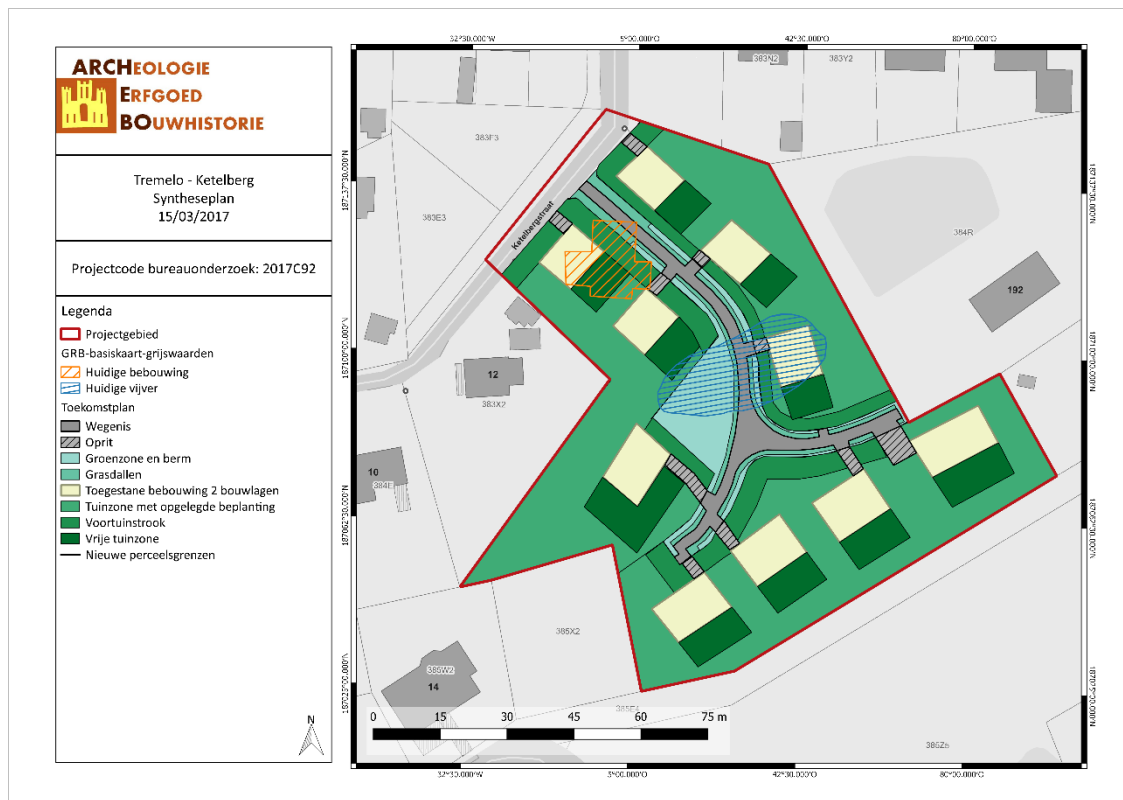
Volgens de bodemkaart van Vlaanderen wordt het projectgebied omschreven binnen bodemtype X, wat duidt op de aanwezigheid van landduinen. De samenstelling van de bodem wordt hierbij niet verder gespecificeerd, deze is dikwijls zeer complex.

4.3.1.1.2 *Samenvatting voor een niet-gespecialiseerd publiek*

Op het terrein zal door de opdrachtgever, NV IPON, een aanvraag voor een verkavelingsvergunning geformuleerd worden voor de realisatie van 10 loten (Figuur 34). De werken bestaan uit de afbraak van een bestaande 20ste -eeuwse woning en de bouw van 10 woningen en de aanleg van een verharde weg.

Binnen het plangebied bevindt zich een archeologische waarde met de CAI nr. 159031. Het betreft de Hollandsvin.

Aan de hand van de het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er binnen het onderzoeksgebied geen gebouwen stonden vanaf de 17de tot de 20ste eeuw. In de 20ste eeuw werd een pand gebouwd op het perceel aan de Ketelbergstraat.

TRKE/17/03/17/23 - Digitale aanmaak

Figuur 34: Syntheseplan met aanduiding van de geplande werken (Geopunt, 2017).

4.4 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

Gezien de kans dat er binnen het plangebied nog intacte archeologische resten aanwezig zijn, stelt ARCHEBO bvba verder vooronderzoek voor. De voorgestelde uitvoeringswijze van het archeologisch onderzoek is het onderwerp van het Programma van Maatregelen.

5 BIBLIOGRAFIE

"Aarschotse Kring voor Heemkunde - uitgaven". Geraadpleegd 16 maart 2017.
<http://www.heemkundeaarschot.be/htm/geschiedenis.htm>.

Bogemans, Frieda, en Marc Van Molle. "Toelichting bij de quartairgeologische kaart 24, kaartblad Aarschot", 2007.

"De opstand tegen keizer Maximiliaan en Mechelen (1488-1489) | FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw". Geraadpleegd 16 maart 2017.
<https://www.faronet.be/erfgoedveld/kalender/de-opstand-tegen-keizer-maximiliaan-en-mechelen-1488-1489>.

"Funderingen op staal: Bouwkundig detailleren - details bouwkunde." Geraadpleegd 9 maart 2017.
<https://berkela.home.xs4all.nl/skelet/skelet%20fundering%20op%20staal.html>.

Geopunt Vlaanderen. "Atlas der Buurtwegen". Geraadpleegd 2 januari 2017.
<http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/8264f16f-45d2-4eae-bc77-f003c7830b20>.

"Geopunt Vlaanderen". Geraadpleegd 23 februari 2017. <http://www.geopunt.be/>.

"Geschiedenis Baal - Gemeente Tremelo". Geraadpleegd 16 maart 2017.
<http://www.tremelo.be/product/509/geschiedenis-baal>.

Gullentops, F., en L. Wouters. "Delfstoffen in Vlaanderen", 1996.

Gysseling, M. "Voornaamste bestanddelen van Zuidnederlandse plaatsnamen". *Naamkunde*, 1981, 75–78.

"Hollandsvin in Tremelo, een straat met een geschiedenis. (Tremelo) - Het Nieuwsblad". Geraadpleegd 16 maart 2017. http://www.nieuwsblad.be/cnt/blcju_20111101_002.

Marechal en Laga. "Lithostratigrafie van het Neogeen en Paleogeen (Tertiair) in Vlaanderen", 1988.

"Naamkunde. Jaargang 19 · dbnl". Geraadpleegd 16 maart 2017.
http://www.dbnl.org/tekst/_naa002198701_01/_naa002198701_01_0004.php.

Pauwels, F. "Excursiegids Hageland - Kempen", 1994.

"SCHRIEK". Geraadpleegd 17 maart 2017. <http://www.bloggen.be/schriek/archief.php?ID=2860264>.

"Tremelo en Baal herdenken hun oorlogsverleden (Heist-op-den-Berg) - Gazet van Antwerpen". Geraadpleegd 16 maart 2017. http://www.gva.be/cnt/dmf20140827_01234880/tremelo-en-baal-herdenken-hun-oorlogsverleden.

Van Leemputten, J. "Persoonlijke aantekeningen", z.d.

Wellens, C. *Lodewijk Scharpépad*. Antwerpen, 1960.

Wikipedia. "Popp-kaarten". Geraadpleegd 2 januari 2017. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Popp-kaarten>.

— — —. "Vandermaelenkaarten". Online encyclopedie. *Wikipedia*. Geraadpleegd 7 december 2016.
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Vandermaelenkaarten>.

6 FIGURENLIJST

<i>Figuur 1: Criteria bij verkavelingsvergunningen</i>	4
<i>Figuur 2: Situering van het onderzoeksgebied en de coördinaten op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2017)</i>	6
<i>Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied op Orthofoto (Geopunt, 2017)</i>	6
<i>Figuur 4: Situering van het onderzoeksgebied op Orthofoto (Geopunt, 2017)</i>	8
<i>Figuur 5: Weergave bestaande toestand project ‘Ketelberg’ (studiebureau O-Mikron, 2017)</i>	9
<i>Figuur 6: Overzicht van de diverse funderingsmethoden (berkela, 2017)</i>	9
<i>Figuur 7: Weergave verkavelingsplan ‘Ketelberg’ (studiebureau O-Mikron, 2017)</i>	10
<i>Figuur 8: Modeldwarsprofiel (studiebureau O-Mikron, 2017)</i>	10
<i>Figuur 9: Situering van het onderzoeksgebied op Toekomstplan (ARCHEBO bvba, 2017)</i>	11
<i>Figuur 10: Topografische kaart met situering van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2017).</i>	13
<i>Figuur 11: Situering van het onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel (Geopunt, 2017).</i>	13
<i>Figuur 12: Hoogteprofiel doorheen het plangebied in NO-ZW richting (Geopunt, 2017)</i>	14
<i>Figuur 13: Hoogteprofiel doorheen het plangebied in NW-ZO richting (Geopunt, 2017)</i>	14
<i>Figuur 14: Ledegem aangegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Geopunt, 2017)</i>	15
<i>Figuur 15: Situering van het onderzoeksgebied op de Tertiairgeologische kaart (DOV, 2017).</i>	16
<i>Figuur 16: Situering van het onderzoeksgebied op de Quartairgeologische kaart 1/200.000 (DOV, 2017).</i>	17
<i>Figuur 17: Uitleg van het type 3b en 3 volgens de quartairgeologische kaart, schaal 1/200.000 (DOV, 2017)</i>	17
<i>Figuur 18: Situering van het onderzoeksgebied op de Quartairgeologische kaart 1/50.000 (DOV, 2017).</i> 18	
<i>Figuur 20: Situering van het onderzoeksgebied op de bodemkaart Vlaanderen (DOV, 2017).</i>	19
<i>Figuur 21: Situering van het onderzoeksgebied op de potentiële bodemerosiekaart (Geopunt, 2017).</i>	19
<i>Figuur 22: Bodemgebruik in de omgeving van het plangebied volgens de bodemgebruikskaat (Geopunt, 2017)</i>	20
<i>Figuur 23: Locatie ‘Veldonkse hoeve’ op de Ferrariskaart (Geopunt 2017)</i>	21
<i>Figuur 24: Contemporaine beelden Veldonkhoeve, Hoevestraat 8 in Tremelo</i>	22
<i>Figuur 25: Tremelo brug en molen Hollands Vin (Delcampe 2017)</i>	22
<i>Figuur 26: Kaart met aanduiding van het projectgebied en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2017).</i>	23
<i>Figuur 27: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2017).</i>	27
<i>Figuur 28: Situering van het onderzoeksgebied op de Atlas der Buurtwegen (Geopunt, 2017).</i>	28
<i>Figuur 29: Situering van het onderzoeksgebied op de Poppkaart (Geopunt, 2017).</i>	28
<i>Figuur 30: Situering van het onderzoeksgebied op de kaart van Vandermaelen (Geopunt, 2017).</i>	30
<i>Figuur 31: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart NGI 1873 (Geopunt, 2017).</i> ...	30
<i>Figuur 32: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart NGI 1939 (Geopunt, 2017).</i> ...	30
<i>Figuur 33: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart NGI 1969 (Geopunt, 2017).</i> ...	31
<i>Figuur 34: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart NGI 1981 (Geopunt, 2017).</i> ...	31
<i>Figuur 35: Synthesepan met aanduiding van de geplande werken (Geopunt, 2017).</i>	35

7 PLANNENLIJST

TRKE/17/03/15/1 - Digitale aanmaak.....	6
TRKE/17/03/15/2 - Digitale aanmaak.....	6
TRKE/17/03/15/3 - Digitale aanmaak.....	8
TRKE/17/03/16/4 - Digitale aanmaak.....	11
TRKE/17/03/17/5 - Digitale aanmaak.....	13
TRKE/17/03/15/6 - Digitale aanmaak.....	13
TRKE/17/03/16/7 - Digitale aanmaak.....	15
TRKE/17/03/16/8 - Digitale aanmaak.....	16
TRKE/17/03/16/9 - Digitale aanmaak.....	17
TRKE/17/03/16/10 - Digitale aanmaak.....	18
TRKE/17/03/16/11 - Digitale aanmaak.....	19
TRKE/17/03/16/12 - Digitale aanmaak.....	19
TRKE/17/03/16/13 - Digitale aanmaak.....	20
TRKE/17/03/16/14 - Digitale aanmaak.....	23
TRKE/17/03/17/15 - Digitale aanmaak.....	27
TRKE/17/03/17/16 - Digitale aanmaak.....	28
TRKE/17/03/17/17 - Digitale aanmaak.....	28
TRKE/17/03/17/18 - Digitale aanmaak.....	29
TRKE/17/03/17/19 - Digitale aanmaak.....	30
TRKE/17/03/17/20 - Digitale aanmaak.....	30
TRKE/17/03/17/21 - Digitale aanmaak.....	31
TRKE/17/03/17/22 - Digitale aanmaak.....	31
TRKE/17/03/17/23 - Digitale aanmaak.....	35